

ВОЕННА ИСТОРИЯ

БРОЙ 2, ЮЛИ 2012

ГРОБИЩЕ ЗА ИМПЕРИИ

КОЙ Е
ИСТИНСКИЯТ
ПОБЕДИТЕЛ ПРИ ВАТЕРЛО?

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2012г.

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/hystoryofwars>

Официален сайт: <http://historyofwars.wordpress.com/>

В ТОЗИ БРОЙ ЧЕТЕТЕ

Нови издания – **4**

12 – Кой е истинският победител при Ватерло?

Гробище за империи – **20**

36 – Византийската военна мощ

На по чаша кафе с Руслан Трад – **48**

54 – Game review: Making History 2

ПО-ДОБРЕ КЪСНО, ОТКОЛКОТО НИКОГА

Здравейте,

След едно сериозно, но очаквано прекъсване, списание „Военна История“ е отново тук! Не мога да кажа, че изминалите няколко месеца бяха лесни или твърде успешни за нашия сплотен и малък екип, но за сметка на това, броят вече е готов! Както обещахме последния път, опитали сме се да повишим качеството на изданието, обогатявайки го с малко по-ненаучни статии и раздели.

На първо място искам да благодаря на екипа на [АНАМНЕЗИС](#) и на списание „[Българска Наука](#)“ за оказаната помощ и подкрепа, както и за предоставените източници на информация, върху които се базира раздела „Нови Заглавия“. Слава Богу, в България все още се намират хора, които са готови да помогнат на една добра кауза, без да се повдига въпроса за заплащане, безплатна реклама и т.н...

На второ място, но не и по значение, искам да благодаря на всички тези над 2 500 души, които си изтеглиха първия брой на списанието и заради които сега се появява този втори брой! Трябва да призная, че бяхме изумени от интереса, който беше проявен, както и от страхотните отзиви и получените писма, от хора, които са доволни от свършената работа. Имаше и критика, разбира се, и ние ще се стремим да поправяме допуснатите грешки. Надяваме се, че Втори брой ще удовлетвори всички които са харесали или не са харесали първия!

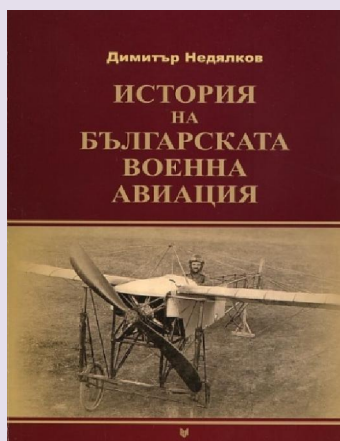
Освен рубриката за нови заглавия, в този брой ще представим два нови раздела, които да разнообразят съдържанието на „Военна История“. Първо е интервюто с нашия приятел Руслан Трад, който от близо след всички събития и процеси, които се случват в Близкия Изток. Руслан даде една поредица от отговори, които той самия определи като изненадващо откровени и които разкриват доста от гледната точка на местното население в един от най-конфликтните региони в Света. Втората рубрика е посветена на ревю на актуални компютърни игри, които са вдъхновени от военната история и чрез качествата си популяризират военното дело по света. Първата статия е дело на Веселин Матев – геймър-рецидивист и любител на военното дело и е посветена на популярната игра – Making of History 2. Ревюто е обективно, изчерпателно и доста информиращо, за всеки (като мен - бел.авт.), който не си е пробвал силите срещу изкуствения интелект на тази игра.

Но стига словоизлияния, пожелавам ви приятно четене!

Александър Стоянов

НОВИ ЗАГЛАВИЯ

История на българската военна авиация

Полковник професор д.в.н. Димитър Недялков е роден през 1959 г. в Благоевград. Авиационната му биография започва в Софийския аероклуб. Завършва ВНБВУ "Георги Бенковски" - Долна Митрополия, специалност "Летец-пилот ВВС". В летателната си практика има над 1500 часа. От 1987 г. е летец-пилот 1 клас.

Творческата му биография съдържа 176 научни и популярни публикации, сред които 17 монографии. Много от тях са преведени на чужди езици и прославят по света 100-годишната история на българската авиация. Сред най-известите са "Въздушната мощ на Царство България", "Български изстребители", "Зараждане на въздушната мощ", "Самолетостроенето в България", "Въздушната война на Балканите", "Българската авиация в годините на студената война" и др.

Написаното в книгата "История на българската военна авиация" проследява процесите на зараждане, създаване, развитие и използване на военната авиация в България в хода на войни, при кризи и в условията на мир, т.е. на всички български авиационни формирования, които под единно пряко военно управление имат готовност и изпълняват своите мисии и задачи на тактическо, оперативно и стратегическо ниво. То е необходимо, защото знанията за богатата история на българската военна авиация са най-доброто признание за поколенията, които са я градили и в момента изповядват професията на военни авиатори. Тези знания са верният изходен пункт на маршрута за полетите на идните поколения българи, решили да посветят дните си в защита на родното небе.

Другата Студена война. Съветско-китайският конфликт и Източна Европа

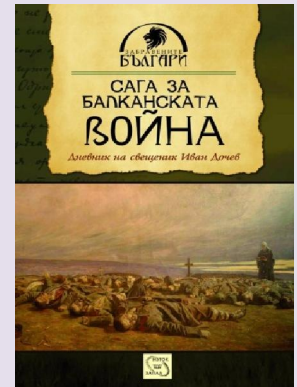
Излезе книгата "Другата Студена война. Съветско-китайският конфликт и Източна Европа" на Йордан Баев (Военно издателство, 2012, 296 с., 12 лв.).

От издателите:

Настоящата монография представя за първи път на българския читател оригинално изследване за причините и етапите в развитието на съветско-китайския конфликт в годините на Студената война и отражението му в Източна Европа. В книгата са използвани голям брой новоразкрити документални колекции от български, руски, американски, китайски и източноевропейски архиви. Специално внимание е отделено на историята на българо-китайските отношения.

Сага за Балканската война

Иван Дочев е свещеник. Цял живот венчава, кръщава, но и погребва. При грозотата на масовата смърт обаче той не може да не си зададе въпроса за смисъла на саможертвата. Първоначално пред безименните масови гробове Дочев се утешава с мисълта, че така трябва, че един ден „паметта на тия български герои ще се увековечи с паметници“. С подчертано чувство за историчност той иска да убеди себе си, че „свобода винаги с жертви се изкупва“. И независимо „колко майки, деца и жени ще се разплачат... България си изпълни дълга към своите братя македонци и одринци“. Колкото повече напредва армията обаче, толкова повече съмненията започват да разяждат вътрешната му убеденост. При вида на цели села, превърнати в лазарети, при сърцераздиращите стонове на стотици младежи, той ще напише: „Всички тия са осакатени за свободата на Македония. А дали тя ще им се отплати? Ще видим...“

„Сага за Балканската война“ е оригинален дневник за мрачни исторически събития, писан на самия фронт от един военен свещеник. Дочев е съхранил видяното и преживяното благодарение на изключително жив и четивен език, поднесен на читателя в неговия оригинален вид, без издателска намеса. Авторът е пряк участник във войната, а хроникерите от него случки са отбелязвани всеки ден, без изключение. Абсолютно автентични са описанията на села в Източна Тракия, които съдържат данни за броя на къщите, особеностите на обичаите и носите, поведението на населението при навлизането на българските войски. Особено интересно е описанието на влизането в Одрин – отношението към чуждото културно наследство като джамията на Синан, поведението на турското и гръцкото население в града, срещите с руския консул и др.

В издадената досега литература за Балканските войни няма подобен текст – повечето книги са спомени на военни с преднамерени становища, целящи да защитят определена стратегия. „Сага за Балканската война“ е различен, но изключително адекватен поглед към периода, а заглавието е част от невероятно успешната поредица „Забравените българи“, в която досега излязоха превърналите се в бестселъри у нас книги-документи „На кол вода пиехме“ на Благой Шклифов и „Изповедта на една луда балканска глава“ на Коста Тодоров...

Том 9 от "История на България" - 1918-1944

Излезе том 9 от многотомното издание "История на България", който обхваща периода 1918-1944 г. (Тангра ТанНакРа, 2012, 838 с., 90 лв.).

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ НА ТОМ IX

Георги МАРКОВ /главен редактор/,

Стойчо ГРЪНЧАРОВ, Благовест НЯГУЛОВ, Николай ПОППЕТРОВ, Елена СТАТЕЛОВА
Витка ТОШКОВА

Уредник Дивна ГОЦЕВА

Художник-оформител на поредицата Владислав ПАСКАЛЕВ

АВТОРИ:

Даниел ВАЧКОВ, Венцислав ВЕЛЕВ, Йорданка ГЕШЕВА, Димитър ГОЦЕВ, Дивна ГОЦЕВА, Александър ГРЕБЕНАРОВ, Стойчо ГРЪНЧАРОВ, Костадин ГЪРДЕВ, Светлозар ЕЛДЪРОВ, Мартин ИВАНОВ, Румен КАРАГАНЕВ, Иордан КОЛЕВ, Румяна КОНЕВА, Милен КУМАНОВ, Райна МАНАФОВА, Георги МАРКОВ, Володя МИЛАЧКОВ, Цветана МИЧЕВА, Благовест НЯГУЛОВ, Николай ПОППЕТРОВ, Румяна

ПЪРВАНОВА, Луиза РЕВЖИНА, Валери СТОЯНОВ. Лъчезар СТОЯНОВ, Ваня СТОЯНОВА, Росица СТОЯНОВА, Витка ТОШКОВА, Щелиян ЩЕРИОНОВ

Библиография Нина ПОПОВА, Румяна ПРАХОВА Показалци Дивна ГОЦЕВА
Хронология Дивна ГОЦЕВА, Николай ПОППЕТРОВ Илюстрации Дивна ГОЦЕВА
Художник оформител на тома Ралица КАРАПАНТЕВА

В многотомната „История на България " изложението следва хронологичния и тематичния принцип. Обособяването на материала за политическата история е улеснено от големите събития, определящи основните насоки на развитието на България през периода - Солунското примирие от септември 1918 и Ньойският договор от ноември 1919 г., установяването и падането на земеделския режим, превратите от юни 1923 и май 1934 г., управленията на Демократическия сговор и на Народния блок, началото на Втората световна война през 1939 г., присъединяването на страната към Тристранния пакт през 1941 г. и превратът през септември 1944 г. Наред с това съвсем не са пренебрегнати различните аспекти на социалната и културната история. В отделни глави са представени демографските процеси и всекидневният живот, стопанското развитие, общностите и организациите, свързани с националния въпрос /за първи път в поредицата - и тези на малцинствата в България/, развитието на културата, образованието и науката. Справочните материали към тома съдържат хронология на събитията, показалци - именен и географски, и библиография. Текстовото изложение е илюстрирано с ценни снимки, карти и факсимилета на документи.

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор

ДЯЛ I

ДЕМОГРАФСКО И СТОПАНСКО РАЗВИТИЕ

ГЛАВА ПЪРВА

ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ И ВСЕКИДНЕВЕН ЖИВОТ /1918-1944/

1. Демографско развитие /проф. Щ. Д. Щерионов/
2. Всекидневен живот /проф. С. Грънчаров/

ГЛАВА ВТОРА

СТОПАНСКО ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И СВЕТОВНА КРИЗА /1918-1934/

1. От разорение към подъем /1918-1929/ /доц. Д. Вачков/
2. Депресията по света и в България /1929-1934/ /доц. ?. Иванов/

ГЛАВА ТРЕТА

ЗАСИЛВАНЕ НА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА В ИКОНОМИКАТА /1935-1944/

1. Стопанското оживление. Мерки във финансовата област /1935-1939/ /доц. ?. Иванов/
2. Българската икономика в началото и разгара на Втората световна война /1939-1944/ /доц. Д. Вачков/

ДЯЛ II

ПОЛИТИЧЕСКИ КРИЗИ, СТАБИЛИЗАЦИЯ И ДЪРЖАВНИ ПРЕВРАТИ /1918-1934/

ГЛАВА ПЪРВА

БЪЛГАРИЯ СЛЕД СОЛУНСКОТО ПРИМИРИЕ И НА ПАРИЖКАТА КОНФЕРЕНЦИЯ ЗА МИР /1918-1919/ /акад. Г. Марков/

1. Съглашенската окупация
2. България на преговорите в Париж: пред съда на победителите
3. „Ньойският диктат“

ГЛАВА ВТОРА

УПРАВЛЕНИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗЕМЕДЕЛСКИ НАРОДЕН СЪЮЗ /1919-1923/

1. Законодателство и вътрешна политика /проф. С. Грънчаров, доц. Й. Гешева/
2. Състояние на политическите сили /проф. С. Грънчаров/
3. Външна политика /проф. С. Грънчаров/
4. Пътят към преврата на 9 юни 1923 г. /проф. С. Грънчаров/

ГЛАВА ТРЕТА

УПРАВЛЕНИЕ НА ДЕМОКРАТИЧЕСКИЯ СГОВОР /1923-1926/

1. Правителството и прегрупирането на политическите сили /юни - септември 1923 г./ /доц. Р. Първанова/

2. Деветоюнският преврат, БКП и Коминтернът. Септемврийско въстание /проф. Л. Ревякина/
3. Вътрешната политика на второто правителство на Демократическия сговор /доц. Р. Първанова/
4. Външна политика /доц. ? Куманов/

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

УПРАВЛЕНИЕ НА ПРАВИТЕЛСТВАТА НА АНДРЕЙ ЛЯПЧЕВ /1926-1931/ /доц. Р. Първанова/

1. По пътя на политическото умиротворение
2. Стопански инициативи
3. Външна политика
4. Под тежестите на политическата и стопанската криза

ГЛАВА ПЕТА

УПРАВЛЕНИЕ НА НАРОДНИЯ БЛОК /1931-1934/ /доц. Р. Стоянова/

1. Установяване на блоковата власт. Първи мерки срещу стопанската криза
2. Криволичищият път на стопанските реформи
3. Компрометираната демокрация. Към нов преврат
4. Външна политика

ДЯЛ III

ПОЛИТИЧЕСКИ ЖИВОТ ПРИ АВТОРИТАРНО УПРАВЛЕНИЕ И ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНА /1934-1944/

ГЛАВА ПЪРВА

ВЪТРЕШНА ПОЛИТИКА: БЕЗПАРТИЙНАТА ПОЛИТИЧЕСКА СИСТЕМА /1934-1939/ /проф. С. Грънчаров/

1. Превратът на 19 май 1934 г. Военните на власт
2. Преходни правителства /23 януари-23 ноември 1935 г./ Залезът на Военния съюз
3. Царският режим /23 ноември 1935-1 септември 1939 г./

ГЛАВА ВТОРА

ВЪНШНА ПОЛИТИКА: ПО КРИВОЛИЦИТЕ НА „МИРНАТА РЕВИЗИЯ" /1934-1939/

/Г. Марков/

1. Необвързаната политика пред изпитания /1934-1936/
2. Отношенията с Германия: „приятелство с въпросителна" /1936-1938/
3. Външната политика върху променливата точка на равновесието /1938-1939/

ГЛАВА ТРЕТА

ВЪТРЕШНА И ВЪНШНА ПОЛИТИКА В НАЧАЛОТО НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА /1939-1941/

1. Вътрешнополитическо приспособяване към войната /проф. В. Тошкова/
2. Вългарският неутралитет /1939-1940/ /проф. В. Тошкова/
3. Крайовският договор и неговото приложение /гл. ас. В. Милачков/
4. Външна политика /1940-1941/. Присъединяване към Тристранния пакт /доц. Р. Караганев/

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА БЪЛГАРИЯ - СЪЮЗНИК НА ТРИСТРАННИЯ ПАКТ /1941-1944/

1. Постигания и проблеми на външната политика /1941-1942/ /проф. В. Тошкова/
2. Външнополитическо раздвоение /1943 г./ /проф. В. Тошкова/
3. Неосъщественото примирие със Запада и войната на СССР /1943-1944/ /проф. В. Тошкова/
4. Относителна вътрешнополитическа стабилност /1941-1943/ /Н. Поппетров/
5. От политическа криза към провал /1943-1944/ /Н. Поппетров/
6. „Новите земи" /доц. Л. Стоянов/

ДЯЛ IV

БЪЛГАРСКИЯТ НАЦИОНАЛЕН ВЪПРОС - ОБЩНОСТИ И ОРГАНИЗАЦИИ

ГЛАВА ПЪРВА ЦАРСКИ ЕТНИЧЕСКИ ОБЩНОСТИ ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ

1. Българите в Югославия и Албания /проф. Д. Гоцев, Д. Гоцева/
2. Българите в Гърция и Турция /гл.ас. В. Стоянова/
3. Българите в Румъния /доц. Б. Нягулов/
4. Българската диаспора в Съветския съюз и държавите в Централна и Западна Европа /доц. Й. Колев, доц. К. Гърдев/
5. Българската диаспора в Северна и Южна Америка и в Австралия /доц. Й. Колев, доц. К. Гърдев/

ГЛАВА ВТОРА

БЕЖАНЦИТЕ В БЪЛГАРИЯ И ТЕХНИТЕ ЛЕГАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ

1. Бежанците от Вардарска и Егейска Македония /доц. А. Гребенаров/
2. Бежанците от Западните покрайнини /гл.ас. В. Велев/
3. Тракийските бежанци /доц. Р. Караганев/
4. Бежанците от Добруджа и Бесарабия /гл.ас. В. Милачков/

ГЛАВА ТРЕТА РЕВОЛЮЦИОННИ ОРГАНИЗАЦИИ

1. Революционните организации на македонските българи /гл.ас. Ц. Мичева/
2. Революционната организация в Западните покрайнини /гл.ас. В. Велев/
3. Тракийските революционни организации /доц. Р. Караганев/
4. Революционните организации на добруджанските българи /гл.ас. В. Милачков/

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

МАЛЦИНСТВЕНИ ЕТНИЧЕСКИ И РЕЛИГИОЗНИ ОБЩНОСТИ В БЪЛГАРИЯ

1. Турците /проф. В. Стоянов/
2. Българите мюсюлмани /„помаците“/ /проф. В. Стоянов/
3. Циганите/ромите /доц. Б. Нягулов/
4. Власите и гърците /доц. Б. Нягулов/
5. Арменците и евреите /гл.ас. В. Стоянова/
6. Католиците от западен и източен обред /проф. С. Елдъров/

ГЛАВА ПЕТА

БЪЛГАРСКИТЕ МАЛЦИНСТВЕНИ И НАЦИОНАЛНИ ПРОБЛЕМИ ПРЕД ОБЩЕСТВОТО НА НАРОДИТЕ И КОМИНТЕРНА

1. Българските малцинствени проблеми пред Обществото на народите /доц. Б. Нягулов/
2. Коминтернът и българският национален въпрос /доц. Л. Стоянов/

ДЯЛ V КУЛТУРНО РАЗВИТИЕ

ГЛАВА ПЪРВА

ОБРАЗОВАТЕЛНА И КУЛТУРНА ПОЛИТИКА. ИНСТИТУЦИОНАЛНА БАЗА

/проф. Р. Манафова/

1. Учебното дело и културната политика в първите години след войната /1918-1923/
2. Просветни реформи и културно развитие /1923-1934/
3. Просветна и културна политика на безпартийния режим /1934-1944/

ГЛАВА ВТОРА НАУКАТА: СТАБИЛНО РАЗВИТИЕ /Н. Поппетров/

1. Тенденции, институции и организация
2. Развитие на научните направления

ГЛАВА ТРЕТА

ХУДОЖЕСТВЕНИ МНОГООБРАЗИЯ. КУЛТУРНОИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД /доц. Р. Конева/

1. В преосмисляне на пропилените надежди
2. Литература, изкуство и политика
3. Традиция и новаторство
4. Приноси в изобразителното изкуство. Културни дейци в България и в емиграция
5. Постижения на театралното и музикалното изкуство

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА ПАРАЛЕЛНА КУЛТУРНА ПОЛИТИКА

1. Сдружени интелектуалци /Институционално-организационна идея/ /доц. Р. Конева/
2. Народните читалища - комплексен културен институт /Н. Поппетров/

ГЛАВА ПЕТА

ПЕРИОДИЧЕН ПЕЧАТ И КНИГОИЗДАВАНЕ /Н. Поппетров/

1. Периодичен печат
2. Книгоиздаване

ГЛАВА ШЕСТА

БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА И КУЛТУРАТА /проф. С. Елдъров/

1. Църквата, държавата и обществото
2. Културна политика и институции на църквата
3. Културното мисионерство на Българската църква

СПРАВОЧЕН АПАРАТ

ХРОНОЛОГИЯ /Д. Гоцева, Н. Поппетров/

ПОКАЗАЛЦИ

Показалец на личните имена /Д. Гоцева/

Показалец на географските имена /Д. Гоцева/

БИБЛИОГРАФИЯ. История на България. България 1918-1944 г. /Н. Попова, Р. Прах

Пет исторически портрета: Наполеон, Бисмарк, Хитлер, Чърчил, Сталин

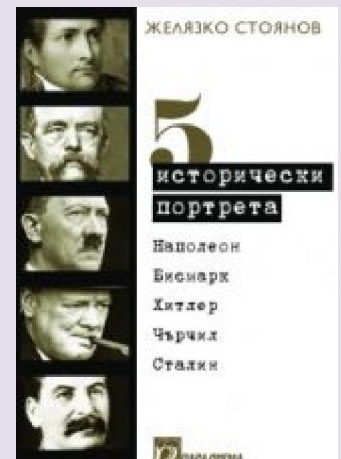
Излезе книгата на Желязко Стоянов "Пет исторически портрета: Наполеон, Бисмарк, Хитлер, Чърчил, Сталин" (Парадигма, 2012, 15 лв.).

От издателите:

Авторът на книгата "Пет исторически портрета: Наполеон, Бисмарк, Хитлер, Чърчил, Сталин" Желязко Стоянов предпочита историческото повествование пред утвърдената форма за изследване на миналото - като историко-фактографската. Авторът вярва, че читателят ще разбере защо си позволява подобно волнодумство след като прочете за живота на избраните и „портретувани“ от герои и събития от световната политическа сцена.

Съдържание:

Увод.....	7
НАПОЛЕОН – „МАЛКИЯТ КОРСИКАНЕЦ“	9
Битките в Северна Италия.....	11
Египетският поход и “Осемнадесетият брюмер”.....	15
Законодателството на Първия консул.....	20
Коронацията и разгромът на „Третата коалиция“	26
От Тилзит до Ваграм.....	32
В зенита на своята сила и власт!.....	43
Руската „Одисея“ и „Битката на народите“	48
Първото абдикиране, “Стоте дни“ и Ватерло.....	52
Вместо епилог: „На остров „Света Елена“	59
БИСМАРК – „ЖЕЛЕЗНИЯТ КАНЦЛЕР“	61
Дипломатическо поприще.....	65
Премиер на Прусия.....	72
Войната с Австрия и Северногерманският съюз.....	76
„Хилава Прусия“ става „Велика Германска империя“!.....	85
Бисмарк и съдбата на балканските народи.....	91
Коалиционният кошмар на Райхсканцлера.....	100
Вместо епилог: „Краят на „Железния канцлер“	107
ХИТЛЕР И „ХИЛЯДОЛЕТНИЯТ ТРЕТИ РАЙХ“	113
Художник и архитект!?.....	115
Войник на Райха!.....	121
Духовният свят на фюрера.....	127
и ПЕТ ИСТОРИЧЕСКИ ПОРТРЕТА	
Здравето на Хитлер.....	140
Фюрерът като политик.....	145
Пълководец и стратег!?.....	152
Вместо епилог: „На жертвената клада“	158
ЧЪРЧИЛ – „СПАСИТЕЛИЯТ НА ВЕЛИКОБРИТАНИЯ“!.....	163
С неохота на училище, с охота на война.....	163
В Палатата на общините.....	165
Първи лорд на Адмиралтейството.....	168
Обсъждане на „Източните проблеми“	175
„Уинстън се върна!“	182
1940-1945-та – „В крачка със Съдбата!“	186
Чърчил, Рузвелт и Сталин.....	193

Облаците на победата.....	201
Завръщането на „Даунинг стрийт“ 10.....	205
Вместо епилог: „Свечеряване и залез“	207
СТАЛИН И „ВЕЛИКАТА МЕЧТА“	209
Загадките на Куба.....	210
Ленин, Сталин и „Великата мечта“	216
Новият Вожд „пробва шапката на Мономах“	223
„Конгресът на Победителя“	229
Любимец на партията и народа!.....	236
„Новата държава е изградена“	241
1941-1945-та – „Великата отечествена война“!.....	248
Вместо епилог: „Краят на Вожда“!.....	256
Литература.....	261

КОЙ Е
ИСТИНСКИЯТ
ПОБЕДИТЕЛ ПРИ ВАТЕРЛО?

Всички, които познават лично Юлиян Недев са добре запознати с любовта му към всичко що е пруско. В този смисъл, една от най-големите несправедливости във военната история – митът за британската победа при Ватерло няма как да не го подразни. В тази своя разработка, колегата Недев смело доказва колко жизнено важа е била ролята на прусаците за разгрома на Наполеон. В този брой може да прочетете първата част от статията, а втората, ще намерите на страниците на следващия брой.

Увод

Датата 18.VI.1815г. е решаваща за съдбата на един от най-големите пълководци и държавници на всички времена Наполеон Бонапарт и е повратен момент за историята на Европа. На този ден на бойното поле край Ватерло са развенчани митовите, че триумфално завърналият се от Елба император отново ще доминира над Европа, че Старата гвардия никога не отстъпва, че военния гений на Наполеон и желязната дисциплина, опит и висок боен дух на армията му са достатъчни да сломят съпротивата на всеки противник. На тяхно място са създадени нови на основата на които за французите маршал Груши носи вината за поражението, за британците дукът на Уелингтън става най-влиятелния мъж в Англия с неопетним авторитет заради лаврите които обира от Ватерло, а английската пропаганда охотно поема курса за възхвала на героя и принизява ролята на всички останали за победата, особено тази

на германците, което е удобно предвид зараждащия се антагонизъм между тези две нации от средата на XIXв. нататък. В този текст ще разгледаме сражението при Ватерло, абстрахирайки се от общо приетото за това събитие и ще потърсим гледните точки на така наречените „второстепенни участници“ и ще обърнем внимание на детайли, които на пръв поглед са с малко значение, но свързани по между си и приложени към картината на голямото събитие я променят значително. Въпросите на които ще се опитаме да намерим отговор са как точно се стига до сблъсъка при Ватерло, каква е ролята на отделните страни в антинаполеоновата коалиция за разгрома, кой всъщност ръководи и взима решенията за конкретните действия в периода 16-18.VI и на кого и в каква степен принадлежат заслугите за крайния резултат от битката.

От Елба до Ватерло

След абдикацията си през 1814г. Наполеон бива заточен на о. Елба в Средиземно море. Всички смятат, че след Лайпциг, най-голямото и кърваво сражение до момента, на никой в Европа не му се воюва повече и е време дипломатията да вземе нещата в свои ръце. С тази цел във Виена започва

голям конгрес на който монарсите на Стария свят започват да разглеждат на кого какво се полага след победата, как да бъде възстановен редът на континента, как да се избегнат подобни конфликти в бъдеще и какво да е отношението към идеите на Френската революция, които макар и

принципно отхвърлени от властващата върхушка са пуснали корени из цяла Европа и влиянието им не може да бъде пренебрегнато.

На различно мнение е обаче Наполеон. Бившият император, до колкото един император би могъл да бъде бивш, тоест човек познавал върховната власт не се отказва току така от нея само, защото учтиво е бил помолен да го направи, е принуден да абдикира, но не се чувства победен, а предаден. Да на територията на Франция през 1814г. се води война и армиите на Шестата коалиция я кръстосват на дълж и шир, но кратката Шест дневна кампания, определяна от някои историци, като най-брилянтната кампания на Наполеон показва, че императора далеч не е загубил уменията си да се бие. В четири сражения той извоюва бляскави тактически победи, като на цената на 3500 свои войници унищожава 17500 съюзници.

От кого се чувства предаден Наполеон? На първо място французите не се надигат срещу нахлуващия противник, както през 1792г. или както испанците 1809-1814г. или руснаците 1812г., напротив френския народ иска мир и след загубата на две големи армии в предходните кампании очаква от своя владетел да му го осигури. Наполеон прави точно обратното той започва създаването на нова армия.

Поради горната причина, а и поради финансовото и ресурсово изтощение на Франция, френския генералитет също се разграничава от императора и водени от мотивацията да спасят Франция от разорението на тоталната война след падането на Париж, маршал Ney принуждава Наполеон да абдикира безусловно на 6.IV.1814г.

Заточението на Елба, което е наложено на Наполеон по договорът от Фонтенблу не би могло да се нарече нито тежко нито строго наказание. Императорът се разпорежда с 12000 човека население. Има малка армия и флота и реорганизира стопанството на целия остров.

По-важното обаче е че се намира на 20км. от тусканския бряг и е в течение на случващото се на континента и дори има свой агент на Виенския конгрес – Франциско Киприяни редовно докладва на императора, какво се случва. Интересно е да се отбележи, че още тогава се чуват гласове за заточението на Наполеон далеч на Св. Луция, Св. Елена или Азорските о-ви. Тези гласове обаче остават нечути и на 1.III.1815г. Наполеон стъпва на френски бряг край Антибо. Избягвайки роялистки Прованс той минава през Алпите и на 5.III се изправя пред 5-ти линеен полк изпратен да го арестува с думите „ Убийте своя император, ако можете!“ . Войниците не само, че не стрелят, но с викове „Vive l'Empereur“ се присъединяват към императора. Тази сцена се повтаря отново и отново по пътя на Наполеон към Париж, дори маршал Ney, който принуждава Бонапарт да абдикира и в първите дни на завръщането му заявява „че ще го окове в желязна клетка“ прокламира вярност към

императора и се присъединява към него, а Луи XVIII бяга от Париж.

Действията на Наполеон разчитат изцяло на изненадата, бързината, решимостта и объркването сред противника. И наистина той успява да постигне изненада, движи си изключително бързо и в правилния момент действа решително, но объркване сред противника не е постигнато. Още на 13.III страните участващи на Виенския конгрес обявяват Наполеон за човек извън закона с

което фактически е обявена войната на Седмата коалиция. В следващите месеци противостоящите лагери провеждат мобилизация и се подготвят за развързката на Наполеоновата ера.

Френският лагер

3rd Regiment of Tirailleurs

Signature
'08

Френската армия в момента на второто възкачване на Наполеон е само сянка на онова страшилище пред което е треперила цяла Европа. Луи XVIII оставя на Бонапарт 56000 армия, която само частично е готова за кампания. До края на май Наполеон успява да мобилизира 198000 човека с 66000 резерв. На фона на противостоящите сили на коалицията френската армия изглежда значително по-малка, но има едно основно предимство – опит. Войниците, които мобилизира Наполеон са ветерани от поне една кампания, добре обучени, дисциплинирани и верни на императора. Еуфорията и възторга от

завръщането на Бонапарт е обзела всички и французите очакват любимият им император да ги изведе отново на върха. Това сумирано означава, че Наполеон разполага с добре подготвена армия с висок морал и готова за бой. Армията получава названието Armée du Nord – Северната армия, тъй като Наполеон възнамерява да удари коалицията първо на север в Нидерландите, където се събира англо-съюзническата армия под командването на Уелингтън и пруската рейнска армия под командването на Блюхер. Тази армия наброява 130000 човека.

Северната армия е съставена от :

- I Корпус д'Ерлон разположен при Лил.
- II Корпус Рейл разположен между Валенцин и Авенс.
- III Корпус Вандам разположен край Рокроа.
- IV Корпус Жерард разположен край Мец.
- VI Корпус Лобьо разположен край Лаон.
- Кавалерийски резерв Груши разположен в Гуиз.
- Имперската гвардия Мортиер разположен в Париж.

Англо-съюзническият лагер

Англо-съюзническата армия под командването на сър Артър Уелсли първи дук на Уелингтън е сбор от английски, холандски и германски военни части, като състава на армията е поделен на приблизително равни третини между участниците. Може да се каже, че английският контингент е най-опитния и най-добре снабдения, но гръбнакът на армията е съставен от холандци и германци¹ повечето от които нямат боен опит. Уелингтън е ветеран от кампанията на Иберийския полуостров и е отговорен за прогонването на французите от Испания. Той има опит с командването на многонационални армии в Полуостровната война където командва португалци, испанци и германци, като английския

контингент който ръководи не винаги е най-големия във войската му, но все пак представлява ядрото и. Като командир за Уелингтън се твърди, че е майстор на отбранителния бой – подготвя се старателно за битките, възползва се максимално от терена и съсредоточава максимални сили преди да влезе в решително сражение. Войната в Испания продължава от 1809 до 1814г. и не се характеризира с особена динамика, а по-скоро със обсади, маневриране за подсигуряване на снабдителните линии, сражения без решителен краен резултат, но въпреки всичко французите са бавно и методично изтласкани, а и хвърлят значителни сили на този театър, които биха могли да бъдат полезни другаде.

Отношението на Уелингтън към войниците е меко казано високомерно, той ги смята за отрепки и „зверове в червени мундири“, но това не трябва да предполага, че не цени животът на подчинените си. Той винаги се старае да минимализира загубите, войниците да се адекватно снабдени с дрехи, храна, оръжие и мунции, както и да получават заплатите си на време. Въпреки, че досега не е срещал Наполеон в битка той все пак е успял да победи в редица сражения не малка част от неговите маршали, което от една страна респектира, но от друга го прави предсказуем тъй като

противниците, които е побеждавал са в щаба на Бонапарт. Уелингтън без съмнение е способен водач, но също така е и политик и като такъв е наясно, че при поражение щетите върху имиджа му ще са големи. Именно това го възпира от рисковани действия, но и го прави неспособен да взима бързи решения, когато ситуацията го налага и това ясно ще проличи в задаващата се кампания. Разбира се той умело компенсира военните си недостатъци с популяризиране на образи си на непобедим герой в пресата и на джентълмен сред висшето общество.

Англо-съюзническата армия има следната структура – 96000 войници и офицери разделени в пет основни и резервни групи както следва:

- I Корпус принц Оранж, 30200, щаб в Брен льо Комте, разположени между Енжен-Женап-Монс.
- II Корпус лорд Хил, 27300, щаб Ат, разположени Ат-Оденадре-Гент..
- Резерв лорд Уелингтън 25500, около Брюксел.
- Резервна пехота лорд Оксбридж 9900, в долината на река Денд, между Герардсберген и Ниньов.
- Холандската лека кавалерия наблюдава сектора западно от Льойц и Бинх.

Пруският лагер

Армията на Прусия след разгрома през 1806 г. е в процес на реорганизация, превъоръжаване и подмяна на висшия офицерски корпус. Старите генерали до голяма степен понасят отговорността за поражението и постепенно отстъпват водещата роля на младите умове нато Шарнхорст, Гнайзенау и Клаузевиц. Въпреки това традиционализмът при прусаците надделява и на чело на войската в кампаниите 1813-1815г. стои водач от старото поколение, но все пак запазил поведението и агресивността на хусар – Гебхард Лебрехт фон Блюхер. „Papa Blücher“ или „Marschall Vorwärts“, както галено го наричат войниците му е агресивен водач придържасщ се към принципа фундаментален за военната теория на Фридрих Велики – винаги напред, винаги да се печели земя.

Кариерата му започва, като хусар в шведската армия по време на Седем годишната война, но е пленен и завършва кариерата си като пруски хусар, част от легендарните „Черни хусари“ на майор Билинг. Живее бохемски живот отдаден на

пиянство, жени и хазарт, но никога не изменя на Прусия дори, когато е принудена да се съюзи с Наполеон той остава непоколебим в негативната си оценка за императора и публично изявява мнението си заради което е изгонен от армията. След руската кампания и преминаването на контингента на Йорк на руска страна и влизането на Прусия в Шестата коалиция Блюхер е извикан за главнокомандващ на армията.

Виенският конгрес дава на Прусия нови територии в централна Германия и по Рейн. Тези земи тепърва започват да се включват в пруската административна система, а армейските части от тези региони да се инкорпорират в армията. Трябва да се има предвид, че не малка част от тези военни формирования са изградени и обучени по френски образец и далеч не симпатизират на Прусия. Армията, която се изправя пред Наполеон е само частично пруска в по-голямата си част е съставена именно от новобранци от долния Рейн. От там идва и названието на самата групировка – „Армия на долен Рейн“. Това което я прави реална военна сила е че офицерите от ниските и средните рангове воюват от 1806г. насам и имат опит биейки се срещу Наполеон, а и на негова страна. Другият фактор е определящ за морала на армията, а именно, че френската окупация събужда силен национализъм и омраза към окупатора у германците, което ги прави решени да се бият. Изборът на Блюхер за тази кампания също не е случаен, той се е срещал с Наполеон вече девет пъти на бойното поле и неколкратно е излизал победител от схватката, но дори когато е губил не е позволявал армията му да бъде унищожена – той организира ариергарда при разгрома край Йена, води успешни задържащи действия прикриващи пруското отстъпление към Балтика, а при Люцен и Бауцен макар че губи не позволява на Наполеон да постигне разгромна победа,

напротив оттегля се в добър ред и нанася поражение на французите при Коцбах и разбива самия Наполеон при Лайпциг след което се насочва към Париж и настоява да влезе със сила в града.

В Армията на долен Рейн Блюхер разполага с 116000 войници с щаб в Нумар разделени в четири корпуса както следва:

- I Корпус граф фон Цитен, 30800, разположен край Самбри с щаб в Шарлеруа, прикриващ района на Фонтание-Флеру-Мостер.
- II Корпус Пирх, 31000, щаб в Нумар прикриващ района Нумар-Хану-Хюи.
- III Корпус Тилеман, 23900, край река Маас с щаб в Цини и прикриващ района Динат-Хюи-Цини.
- IV Корпус Бюлов, 30300, щаб в Лиеж и разположен около града.

Ако трябва да сравним армиите на коалицията с тази на Наполеон се очертава едно ярко числено превъзходство в полза на Уелингтън и Блюхер дори и ако те застанат самостоятелно срещу императора, но съюзническите генерали се придържат към стратегията Трахенберг и не са склонни да приемат самостоятелно сражение. Също трябва да бъде отбелязано, че на стратегическо ниво Уелингтън и Блюхер отстъпват на Наполеон. Лашук ги определя по следния начин: „ Уелингтън и Блюхер бяха посредствени стратези. Уелингтън беше умел в защитата, но не особено добър в маневрите – бавно потегляше, предпазлив, практичен, егоистичен; Блюхер – пламенен хусар с „Напред!“ на устните си, вярваше убедено в атакуването до краен предел...“. Това лимитира донякъде възможностите на коалиционните командири и дава шанс на Наполеон за победа....

Юлиан Недев

BATAILLONS LÉGERS, KGL
1 : Sergent, Scharfschützen/Buchschützen, 2e bataillon léger, KGL, 1815
2 : Officier, 2e bataillon léger, KGL, 1815
3 : Simple soldat, 1er bataillon léger, KGL, 1815

The background is a classical landscape painting. In the foreground, a large, weathered Corinthian column stands prominently, its capital adorned with a bird's nest. The column is partially covered in ivy. In the middle ground, a long, partially ruined temple with many columns stretches across the landscape. To the right, a body of water reflects the scene. In the background, there are more ruins on a hill and a distant tower. The sky is filled with soft, dramatic clouds.

ГРОБИЩЕ ЗА ИМПЕРИИ

Тази статия беше написана за последния конкурс на списание „Българска Наука“. Публикувам я и тук, защото откровено казано я харесвам и смятам, че някои от идеите, които са залежали в нейната основа е хубаво да се популяризират повече сред българската аудитория. До колко това е вярно, ще си проличи от читателските отзиви. В този брой ще бъде представена първата част на статията, а втората ѝ половина, живот и здраве, ще може да прочетете в следващия брой.

Централна Евразия в политиката на Великите (1500-2012г.)

20

Последните пет столетия са свидетел на постоянните опити на различни империи от всички краища на света да наложат ако не директната си власт, то поне влиянието си върху колкото се може повече територии. Има, обаче, един обширен район на света, където много от големите империи са изпробвали силите си, проваляли се е и този провал повече или по-малко е коствал съществуването им. Този район може най-общо да бъде наречен Централна Евразия и настоящата статия има за цел да направи един обобщен преглед на опитите на

Големите да доминират над тази част от света.

Тъй като това не е обикновена статия, предназначена за публикуване в блог или в пресата, е нужно да започнем по-отдалеч и да изясним термините с които ще се борави в текста по-долу. Ето защо, вместо увод, следващите редове ще отговорят на няколко основни въпроса, без които читателите (а и автора) не биха могли да продължат по-нататък към същинската част.

Какво е Централна Евразия?

С термина Централна Евразия, в настоящата статия ще се разбират териториите разположени между Черно море на запад и Тибет на изток. Те обхващат разнообразни по климат, предимно планински райони, населявани още от дълбока древност от свободни, независими племена, кланове и родове, които трудно понасят съществуването на централизирана държава и се стремят да запазят максимална възможна автономия спрямо властовите центрове¹. Защо Евразия? Тук искам ясно да отбележа, че терминологията няма нищо общо с евразийството, което е популярно идеологическо течение в Русия, което се стреми да фиксира мястото на тази страна като мост между културите на двата континента. Настоящата статия възприема идеята, че Европа и Азия образуват един по-голям комплекс не само в географско, но и в културно и политическо отношение. Излишно е да се навлиза в детайли относно това как големите културни и политически процеси започнали в единия край на Евразия засягат целия комплекс.

¹ За съдържанието на термина „властови център“ виж по-долу.

Два христоматийни примера са формирането на Монголската империя и Великото преселение на народите, но има и безброй други, които също могат да бъдат посочени. Важното в случая е, че Европа и Азия са до такава степен свързани по между си, че изкуственото географско деление, наложено от европейците има малко общо с действителността. Приемайки Евразия като факт, настоящата статия ще се фокусира върху нейната централна част, която през по-голямата част от новата и най-новата история се оказва в периферията на големите империи.

Какво е империя?

21

Това е може би най-трудния въпрос в съвременната историография. Изписани са множество статии, сборници и монографии и доста от тях предлагат често противоречиви дефиниции и параметри по които можем да отсеем империите от останалите политически формирования. Въпросите за размера, етническото многообразие, експанзивността и идеологията са също толкова важни колкото и самоопределянето на една държава като империя, както и начина по който съседите ѝ я възприемат. Отделно от това съществуват множество религиозни и лексикални особености, които няма как да бъдат прескочени. Лично аз съм противник на идеята, че властови и религиозни термини, които не са продукт на западно-евразийските култура² трябва да бъдат превеждани и приравнявани към стандартите на тези култури. Веднага давам пример с опита на британците да унифицират китайските дворцови титли със своите или опита за приравняване на титлите „халиф“ и „император“.

Всеки средно интелигентен човек знае, че два народа могат да влагат коренно различно значение в на пръв поглед идентични термини, позиции или явления. Ето защо е трудно да се наложи единен стандарт за това кои държави са империи и кои не са. За да избегнем дълбоките и противоречиви дебати на научния спор, тази статия ще използва един по-свободен модел за „империя“. Под империя от тук на сетне ще се разбират големите колониални държави, замествени през XX-ти век от т.нар. Велики Сили. За още по-голямо улеснение ще изброим конкретните държави – Великобритания, Русия (След 1917г. СССР, след 1991г. Руска федерация), Китай (империите Минг и Цин, република Китай и Китайската народно-демократична република), Османската империя (след 1923г. - Турция), Персия (След 1979г. Иран), САЩ³, Моголската империя⁴ (чието място днес се заема от Индия). Това, разбира се, не

² Наричани най-често от нас българите - „Западна Европа“

³ Въпросът за това дали САЩ е империя или не е много много спорен, но е факт, че ако не институционално, то поне доктринално поведението на САЩ определено е имперско. Това, разбира се, е закономерно предвид размера и възможностите на тази държава. Бих бил повече от щастлив ако тази статия се окаже стъпка напред в развенчаването на мита, че само държави, управлявани от император са империи.

⁴ Да не се бърка с Монголската Империя. Моголите (Мугали, Мугули) са потомци на армиите, подчинени на Чингиз Хан, които се заселили в централна Евразия и по-специално в Афганистан. Империята на Моголите е създадена от Захир ад-Дин Мухамад Бабур, владетел на Кабул и потомък на Тамерлан през 1526г. След като узбеките завладяват Самарканд,

са единствените империи, но останалите подобни държави като Германия и Франция нямат директно отношение към разглеждания проблем и няма да са предмет на настоящата статия. Именно изброените по-горе държави ще са главните герои на нашата история и чрез развитието на тяхната политика спрямо Централна Евразия ще проследим как точно опитите за контролиране на региона влияят на съдбата на империите.

Какво е „властови център“?

22

Без да претендирам за оригиналност или някаква форма на свръх иновация, смея да заявя, че термина **властови център** не е повлиян от конкретно научно изследване, а е плод на поредица от лични размишления върху проблемите на гео-политиката. Той е изключително подходящ за да предаде реалното състояние на политическата действителност в Централна Евразия. Какво имам предвид? Когато говорим за обширните територии между Черно море и Тибет, където географските фактори правят комуникациите и директния контрол трудно осъществими, се наблюдава тенденция за формиране на властови центрове, които се опитват да наложат контрол над нестабилната периферия около тях. Пример за това са поредицата от персийски династични империи, Моголската империя, както и държавите на грузинци, афгани и узбеки.

Характерно за властовия център е консолидирането на властта около един икономически и политически център, който се превръща в столица на формиращата се държава. В следствие на богатствата и ресурсите осигурени чрез този център, власт-имащите се заемат да разширят влиянието си за сметка на периферните райони, които отстъпват по богатство, брой на населението и наличие на организирани военни сили и административен апарат. Способността на властовия център да задържи определено пространство под своя директен и индиректен контрол преминава през периоди на възход и падение, които често съвпадат с династични промени или изчезване на едни държави и замяната им от други.

От другата страна на властовия център имаме **периферията**, съставена от разпокъсани автономни владения/племена, които се опитват да се противопоставят на домогванията на един или повече властови центрове. Тези племена/владения имат склонност да се превръщат във военно-политически ренегати, да се съюзяват със силите на деня в опит да извлекат максимална изгода или просто да запазят съществуването си. Когато на лице е един географски фрагментиран регион, логично е да се формират множество властови центрове и периферии, чийто мащаб варира в зависимост от човешките и материални възможности на замесените страни. Освен това, отделни властови центрове могат да се окажат в ролята на периферия на по-големите от тях властови центрове.

Бабур решава да насочи силите си към Северна Индия, където Делхийският султанат бавно се разпада. След битката при Панирпат (1526г.), Бабур подчинява целият Делхийски Султанат. Потомците му Акбар и Аурангзеб ще разширят империята на юг и изток и през 1700г. Империята на Моголите обхващала по-голямата част от днешна Индия. Империята е ликвидирана през 1858г., когато земите ѝ окончателно стават част от Британската империя.

Този сложен йерархичен комплекс превръща политическата ситуация в Централна Евразия в изключително проблематична и хаотична материя, чието правилно разбиране изисква полеви опит, сериозно наблюдение и детайлно познаване на местните традиции, вражди и обичаи. За да направи ситуацията още по-заплетена, освен комплекса от съподчинени властови центрове и периферии, в Централна Евразия се наблюдава още един феномен, който е подчинен на свои собствени закони – пограничните земи (*The Frontier*).

Какво е „погранични земи“?⁵

Терминът „Frontier“ използван в англезичната литература за да обозначи територията, която се намира на ръба на цивилизациите е изключително комплексен. Буквалният превод „граница“ е неподходящ, тъй като предполага една строго фиксирана зона от няколко километра, която разделя две държави. Погранични земи е далеч по-подходящ превод, тъй като предполага един по-обширен географски и политически ареал. Пограничните земи са феномен който обикновено се наблюдава в периферията на сбор от държавни формирования, на по-големи държавни образувания или на границата между две империи. Типичен пример за подобни зони са Мала Азия и Кавказ, които се формират като погранични зони през Средновековието в контекста на Арабо-Византийските конфликти. Характерно за пограничните земи (или зони) е сливането на културните и политически традиции на двете противостоящи си държави/цивилизации. В горепосочените примери става въпрос за създаване на хибридни ислямо-християнски вярвания, както и на заемки и от византийската и от арабската традиции в политиката и примесването им с местни практики. Така се формира един комплекс от традиции, практики и идеи, които не могат да бъдат отделени едни от други и често са характеризирани като неортодоксални.

За хората, живеещи в тези територии, е характерно чувството за независимост, както и формирането на специфичен начин на поведение, базиран на идеите за чест, справедливост и кръвно братство. Пограничните земи са люлка на особен вид племена, чиято връзка се базира на общия интерес и начин на живот и има малко общо с реално родство. Типичен пример за това са казаците, които са продукт на нуждата от създаване на дружини от верни, целеустремени мъже, за които клетвата и побратимяването означават много повече от кръвното родство. Според най-новите теории, Османците се появяват именно като такава група, обединена от харизмата на Ертогрул и Осман⁶, а не от някакъв мним племенен произход. Тъй като Централна Евразия лежи в периферията на множество империи, голяма част от нея представлява една голяма погранична зона, където традициите на християнството,

⁵ Виж приложените карти които показват изменението на пограничните зони между 1400 и 1900г.

⁶ Според историографската традиция, Ертогрул (1230-1281г.) и Осман (1281-1324г.) са първите бейове (бегове) на Османците, които завладяват малка територия в Северозападна Мала Азия, която се превръща в ядрото на Османската империя.

исляма в двете му основни форми, будизма и шаманизма се примесват в една уникална спойка, която формира характерен пограничен етос⁷.

Що се отнася до отношението между пограничните общества и държавите, на преден план изпъква стремежа на пограничните да се откъснат от контрола на заобикалящите ги държави и империи. Това води до една своеобразна преходност на „верността“ на дадена погранична група към една или повече държави. Не е чудно тогава, че в два последователни конфликта едно и също погранично племе (или група) може да воюва на срещуположни страни за да запази собствените си интереси. Тази флуидност на верността прави окончателното покоряване на тези групи доста сложно, тъй като прекалената агресия рискува да предизвика пренасочването на пограничните от влиянието на една сила към друга. Така например Русия, Османската империя и Персия са ту врагове, ту съюзници на народите в Кавказ, в зависимост от това коя от останалите сили се стреми да наложи властта си над целия регион.

Историята накратко

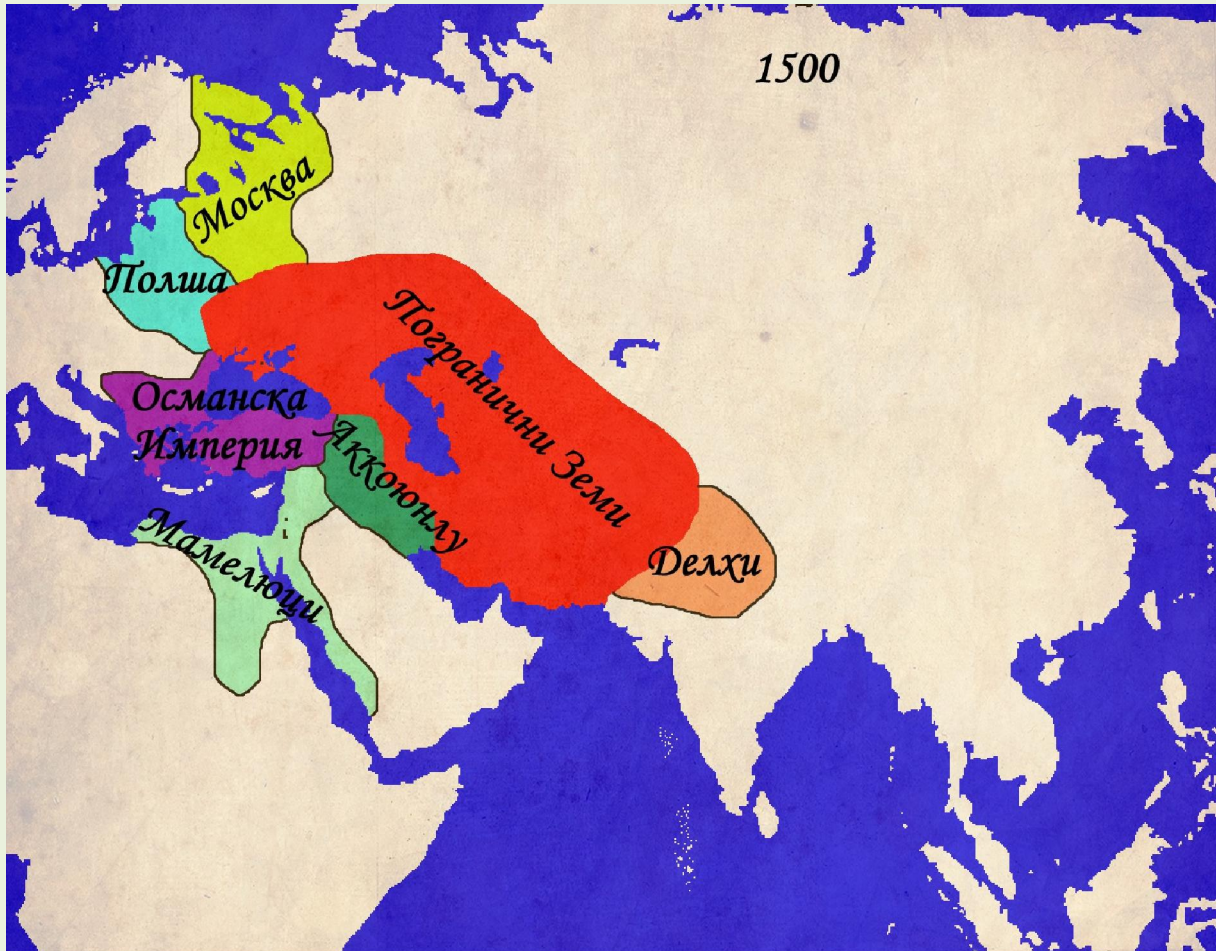
Комбинацията между мащабни погранични зони и множество имперски властови центрове предопределя постоянното наличие на конфликти в Централна Евразия. Да се разкаже историята на Централна Евразия е непосилна задача за който и да е отделен изследовател. Ето защо следващите редове предлагат кратък обзор на основните събития, без да претендират за пълна изчерпателност. Историята на отделните империи и техните наследници е обект на множество монографии, немалко от които са достъпни за българският читател. По-новите изследвания на англоезичната историография се фокусират по-скоро върху отделни социални политически явления, тяхното разбиране и интерпретиране, докато по-старите трудове както на „западните“ така и на съветските историци са насочени към изчерпателен разказ на събитията за сметка на по-малко анализи. Оптималният вариант за всеки изследовател е да използва и двата типа изследвания за да получи по-пълна представа за хода и същността на събитията.

⁷ Термин, популярен в англоезичната литература, обозначаващ комплекс от социални и културни параметри, които определят характеристиките на дадено общество.

Сблъсъкът на Империите 1500 – 1923г.

Годината 1500 е един своеобразен вододел в историята на Централна Евразия. Въпреки че тази година не носи особено значение за „западната“ цивилизация, за народите, населяващи земите между Черно Море и Тибет тя се оказва ключова. За какво става дума?

25

В началото на шестнадесетото столетие, територията на Централна Евразия представлява една сложна плетеница от по-големи и по-малки държави, както и обширни територии, населявани от множество различни племена.⁸ Старите хегемони на отминаващото Средновековие са предизвикани от издигащите се сили на Новото Време. Халифатът на Мамелюците в Египет и Сирия все повече се приближава към своя край, изправен пред нарастващата мощ на османците. Последната голяма тюркска държава – Аккоюнлу⁹ (Федерация на Белите Овни) губи

⁸ Виж картата за 1500г. В Приложението.

⁹ Федерацията на Белите Овни се появява като локална сила в началото на XV в. Като следствие от завоеванията на Тамерлан (Тимур Ленг). Основният опонент на Аккоюнлу е другата туркменска федерация – Каракоюнлу (Федерация на Черните Овни) В продължение на

борбата с полунезависимите племенни вождове, които отказват да следват повелите на султаните на Аккоюнлу. По на изток, последните остатъци от някога могъщата Тимуридска¹⁰ империя попадат под ударите на узбеките. В тази нестабилна обстановка изгрява звездата на двама мъже, които в последствие ще станат близки приятели и съюзници. Единият е последния пряк потомък на Тамерлан, а по майчина линия и наследник на Чингиз Хан. Другият е последният потомък на имамски шиитски род, който е династично свързан с повечето властващи фамилии в региона. И двамата имат тежко детство, изпълнено със заговори, бягства и несигурност. И двамата ще вдигнат падналите знамена на своите наследства и ще им придадат нов блясък и значение. Първият се нарича Захир уд дин Мухаммад Бабур, родоначалник на Моголската династия. Другият – Абу Мустафар бин Сайдар ас Сафави ще остане в историята под името Исмаил I и ще се превърне в първия персиец, управлявал Персия от времето на Ахеменидите.

Съдбата им е отредила различни пътища. След като узбеките, водени от султан Мухаммад Шайбани¹¹ превземат Самарканд през 1500г., младия Бабур отказва да води безсмислена война за старото тимуридско наследство и решава да потърси съдбата си другаде. Съдбата изглежда си знае работата и няколко години след като Бабур укрепва властта си над южен Афганистан, тигърът¹² открива своята плячка. Делхийският султанат¹³, управляван през последните век и половина от династията Лоди запада, разкъсван от междоусобици. Бабур събира малка, но опитна армия, въоръжена с аркебузи и оръдия и нахлува в Индия. Осланяйки се на по-многобройните си сили, Сикандер Шах Лоди пресреща силите на Бабур. Последвалата

половин век двете страни водят постоянни конфликти в северна Месопотамия и западен Иран. В крайна сметка султанът на Аккоюнлу - Узун Хасан (1453-1478г.) надделява над своите опоненти, завладява Каракоюнлу и разширява държавата си, която в зенита си обхваща днешните Ирак, Кувейт, Армения, Азербайджан, Иран, части от Турция и Сирия.

¹⁰ Империята на Тимуридите е създадена от Тамерлан (Тимур Ленг) (1370-1405г.) в следствие на поредица от кампании, които покриват земите от Делхи до Измир и от Волга до Персийския залив. Тимуридската империя изживява кратък разцвет през първата половина на XV в., но след смъртта на Шакрух (1405-1448) и Углул Бек (1449-1450), империята се разпада на множество ханства, всяко от което претендира за върховенство.

¹¹ Мухаммад Шайбани (1500-1510) – владетел на Узбеките, който за кратко управлява Трансоксиана и Североизточен Иран. Загива в борба със шах Исмаил. Владенията му са наследени от чичовците му. Узбеките остават значителна сила в земите между Каспийско и Аралско море до средата на XVIIв., когато мястото им е заето от Казахите и Чагатаите.

¹² Бабур е прякор, който води произхода си от персийската дума бабр (тигър)

¹³ Делхийският султанат е мюсюлманска държава, разположена в централните части на Северна Индия със столица Делхи. Издига се през Късното Среновековие като водеща военно-политическа сила на Индийския субконтинент. През 1399г. Тамерлан превзема Делхи и опустошава града, но въпреки този тежък удар султаната се съвзема под управлението на династията Лоди. Към края на XV в. Политиката на династията настройва местните елити срещу тях. Победата на Бабур при Панирпат е последният удар, който слага край на вече разклатената власт на династията Лоди.

битка при Панирпат (1526г.) се превръща в едно от най-значимите събития не само в историята на Индия, но и на Евразия като цяло. Победата на Бабур е категорична, династията Лоди е ликвидирана, а на нейно място се въздига нова империя, която ще властва над Индия, Афганистан и Пакистан през следващите три столетия.

Исмаил използва дезинтеграцията на Аккоюнлу за да консолидира своята собствена власт в южен Азербайджан и Северозападен Иран. Залагайки на мобилността и религиозния фанатизъм на своите тюркмени-казълбаши („червени шапки“), Исмаил започва една война, която ще трае до края на живота му. Отслабените сили на Аккоюнлу не представляват особена пречка за армията на Сафавидите¹⁴. Истинският опонент се оказват османските армии, водени от своя султан Селим I. Османците вече са изградили най-голямата и опитна армия в Евразия, която, към онзи момент, няма еквивалент по бойните полета. Въоръжени с огнестрелни оръжия и оръдия, османците лесно се справят с предимно кавалерийската армия на персите. Религиозната ярост на еничарите все още не отстъпва на тази на казълбашите, но тюркмените са надиграни и като дисциплина и като въоръжение от „слугите на Портата“. Битката при Халдиран (1514г.) и последвалите няколко десетилетия войни завършват в полза на османците. Персите губят Месопотамия и Азербайджан, изоставяйки столицата си в Табриз за по-отдалечения и защитен Исфахан. Въпреки тези неуспехи, Исмаил успява да нанесе поредица поражения на узбеките както и на владетелите в Източна Персия (Херат, Хвазрим и Бухара) и Балуджистан. По този начин Сафавидите компенсират загубеното на запад с експанзия на изток. До смъртта си Исмаил и Бабур остават съюзници, но постепенно империите им се противопоставят както на религиозна¹⁵, така и на политическа основа¹⁶.

Междувременно западните предели на Централна Евразия постепенно попадат под властта на третата голяма ислямска династия на епохата – Османците. След победите над Сафавидите (1514) и Мамелюците (1517), Османската империя подчинява Месопотамия, Сирия, Палестина, Египет и Хеджаз. Следващи експедиции при управлението на Сюлейман I Кануни поставят Йемен и Еритрея под османска власт. По същото време борбата с Персия продължава и след поредица от конфликти османците фиксират границата далеч на изток в пределите на днешен Иран. Едва след 1600г., в следствие на икономическите и военни проблеми на османците, Сафавидите, в лицето на Аббас I, успяват да отвърнат на удара, завладявайки части от Месопотамия и Азербайджан. След 1630г. Османците поемат инициативата и според мира от 1638г. Сафавиди и Османци установяват граница, която в общи линии ще остане непроменена до 1920г. По същия начин се развива и конфликта между Сафавиди и Моголи. Борбата е за властта над Кандахар, който контролира основния път между Индия и Персия. Града сменя собственика си много пъти между 1600 и 1700г., но като цяло остава в ръцете на Моголите.

¹⁴ Династията на Исмаил, която ще управлява Персия до 1721г.

¹⁵ Сафавидите са шиити а Моголите – сунити.

¹⁶ Двете империи си оспорват властта над Афганистан.

На северозапад от разглежданата по-горе зона се появява нов регион, който се превръща в цел на редица имперски апетити. Кавказ и северното Черноморие стават арена на поредица от конфликти между трите големи сили на западната степ – Османците (заедно с техните татарски васали), Посполитажеч¹⁷ и Московското царство. Трите държави и техните локални съюзници се вплитат в поредица от конфликти, които с редки прекъсвания продължават чак до 1783г., когато Русия анексира Кримското ханство и слага край на османското присъствие в северното Черноморие.

По подобен начин се развива и конфликта в Кавказ. Там до 1721г. Основните опоненти са Османската и Сафавидските империи, които си оспорват върховенството над местните държавици и племена. След 1721г. Русия също се включва в надпреварата за Кавказ. Процеса

¹⁷ Голяма източноевропейска държава, която представлява персонална уния между кралство Полша и Великото херцогство Литва. Двете държави са династични свързани от началото на XV в., а унията става официална с договора от Люблин (1569г.). Посполитажеч (или Жечпосполита) обхваща териториите на днешните Полша, Литва, Латвия, Беларус и Украйна. Макар и да е една от големите сили на своето време, мощта на Посполитажеч запада заради вътрешните конфликти между изборните крале и големите магнати (шляхта). След 1700г. Посполитажеч започва да губи големи дялове от територията си за сметка на Русия, а по-късно и на Австрия и Прусия. През 1795г. се случва последното от Трите Деления на Посполитажеч, чиято територия е изцяло поделена между Русия, Прусия и Австрия.

на присъединяване и усвояване на Кавказ се оказва изключително бавен и труден за Русия и остава неразрешен въпрос в руската външна политика и до ден днешен.

Един последен и по-малко популярен фронт между империите и пограничните земи се намира на териториите източно от Аралско море и северно от Тибет. Тези земи, част от „Пътя на коприната“, от векове са спорна зона между степните вождове, монголските ханове и владетелите на Китай. След краха на династията Юан¹⁸ през 1368г., новата китайска династия Минг се заема да се разправи с монголските си предшественици. Поредица от експедиции ликвидират последните гнезда на юанска съпротива и поемат по стария караванен път северно от пустинята Гоби. Тук китайците се сблъскват с узбеките, чагатаите и ойратите, които парират опитите на Пекин да разпростре властта си на запад. Паралелно с това ресурсите на Китай се хабят в безплодна война с Виетнам, скъпо-струващите експедиции на Зенг Хе, както и за грандиозните строителни проекти на император Йонгле¹⁹, Експанзията на запад е окончателно изоставена, след като в средата на XV в, степните племена нанасят поредица от поражения на китайските армии и дори пленяват един от императорите. Последвалия период на затвореност на Китай продължава чак до края на XVII в., когато новата манчуйска династия Ци отстранява империята Минг. За разлика от своите предпазливи и затворени предшественици, императорите от Ман Чу се заемат с активна и агресивна политика на запад. Тибет е подчинен, заедно с днешна Монголия,. Степните племена на ойратите са сломени, а калмиките са принудени да се изселят на запад, към земите на долна Волга, където се превръщат в несигурни съюзници на Русия. Мощта на Ци остава неоспорима до средата на XIX в., когато поредица от войни с Великобритания, Франция, Русия и Япония разкриват слабостта на империята. Въпреки това, Китай продължава да владее Монголия и Тибет до 1912г., когато империята е заменена от република и двете територии се отделят като самостоятелни държави.

Осемнадесетото столетие носи значителни промени в отношението на империите към пограничните области и по-малките властови центрове. Докато Османската и Персийската империи постепенно залязват, Русия започва да се издига като най-силната държава в Централна Евразия. Използвайки своята по-модерна армия, както и добре развитата система от погранични укрепления, известна като „засечни черти“²⁰, Русия започва да навлиза все по-

¹⁸ Монголската династия Юан (1271-1368) управлява Китай от разпадането на монголската империя до бунта на Минг. По времето на династията Юан Китай достига най-големия си териториален размер, съчетан с отворена икономика и силно чуждестранно влияние. Последните два фактора сериозно допринасят за последвалата затвореност по времето на империята Минг.

¹⁹ Императорът Йонгле (1402-1424г.) е брат на първият император от династията Минг – Хонгву. Светското му име е Чу Ди и до 1402г. Служи като управител на Пекин. След като организира заговор, Чу Ди сваля своя племенник и сам заема трона, като мести столицата от Нандзин обратно в Пекин и построява прочутия „Забранен Град“.

²⁰ Система от валове, ровове и фортове, които пресичат откритите равнини на Русия. За първи път подобна система от укрепления е използвана срещу татарите през XIV-XV в., в областта Тула. По-късно с изместване на границата на юг, най-значителната „засечна черта“ става Белгородската. През XVIII в. подобни укрепления се появяват и източно от река Урал за да защитават новите руски владения от Казахите, узбеките и другите племена, населяващи земите между Каспийско и Аралско море.

дълбоко в степите на Евразия. След като подчинява калмиките²¹ в началото на века, Русия се заема с подчиняването на татарите от Крим, както и на техните братовчеди – ногаите. До края на XVIII в. Русия си е осигурила властта над земите северно от Кавказ и западно от река Урал. Войните с Наполеонова Франция забавят процеса на усвояване на степта, но след 1815г., той започва с нова сила. Въпреки това, решителният пробив в Централна Евразия е направен след неуспешната Кримска война (1853-1856г.), когато степта остава единствената достижима цел за руската външна политика. Александър II насърчава експанзията и до 1870г. Русия подчинява всички земи северно от Иран и Афганистан. Паралелно върви и експанзията в Кавказ, където Грузия сама се присъединява към православната империя, последвана от завзетите след 1825г. Армения и Азербайджан. Съпротивата на персите е слаба, но османските сили в Трабзон и Ерзерум оказват постоянна съпротива. Едва след Руско-Турската война от 1877-78г. Русия постига пробив в Кавказ за сметка на отстъпките, направени от териториите на балканските държави, сред които и България.

²¹ Калмиките са най-силното не-монголско племе в Централна Евразия. Силата им нараства след 1600г., когато постепенно се обединяват в нещо като конфедерация от кланове със свой хан. Калмиките започват да воюват със всички племена от монголското семейство, което им печели прозвището „страшилище за монголите“. Москва предвидливо си осигурява тяхната васална зависимост и често ги използва във войните си с ногаите и кримските татари. Калмиките играят важна роля в кампаниите на Петър I в северното Причерноморие и Кавказ.

Паралелно с руското проникване, в Централна Евразия се появява още една колониална империя – Великобритания. До края на XVIII в. Британското присъствие се отличава с доминиране на морските пътища, но след Наполеоновите войни, експанзията по суша също се активизира. Нарасналата британска сухопътна мощ, съчетана с все по-бързо развиващата се военна техника позволяват на англичаните, използвайки сравнително малки по численост сили да се справят с големите армии на индийските владетели. Паралелно с това, британците рекрутират все повече местни войници, наричани „сепои“, които обучават по „европейки“ образец и използват в своите войни не само в Индия, но и в останалите части на света.²² Британската власт достига своя зенит е през 1858г. Когато Източно-индийската търговска компания и нейните владения в Индия са обявени за неотменна част от британската корона. За управлението на Британска Индия (която включва днешните Индия, Бангладеш, Мианмар и Пакистан) е назначен вицекрал, чийто мандат се регулира от парламента и кралицата. След като завзема Пакистан, Британия влиза в пряк конфликт на интереси с Русия, наречен „Голямата Игра“. Двете страни превръщат Афганистан в буферна зона на своите интереси, особено след Кримската война. Опитите на британците да подчинят и Афганистан като превенция срещу по-нататъшно руско разширение към Индия се оказват напразни. Като компенсация, вицекралите успяват трайно да неутрализират опитите на руснаците да се настанят в Тибет. Така към 1905г., когато Русия и Великобритания се сближават в рамките на Антантата, в Централна Евразия е постигната патова ситуация, допълнена от разпределените зони на влияние в Персия.²³

²² Тази практика достига своя разцвет по време на Първата Световна Война.

²³ Британската зона на влияние включва областта Балуджистан и пролива Ормуз, докато руската зона се простира по южното крайбрежие на Каспийско море.

Първата Световна война донася значителни изменения в разпределението на силите в Централна Евразия. Рухването на Османската империя след 1920г. Води до обособяването на свободни зони в Сирия. Палестина, Месопотамия и Кавказ. Великобритания успява да си осигури по-голямата част от тези територии, които са й предадени под формата на мандати от новосъздаденото Общество на Народите (ОН). Единствено дневните територии на Сирия и Ливан минават под френски контрол. Ситуацията в Кавказ е малко по-различна. Там грузинци, арменци и азербайджанци се опитват да се възползват не само от разпадането на Османската империя, но и от гражданската война в Русия. Когато след 1919г. Червената армия постига успех над „белите“ царисти, опитите на кавказките републики да запазят независимостта си са осуетени от успехите на комунистите. Впрочем същото се случва и в земите между Каспийско и Аралско море. В крайна сметка, към 1923г. Съветският съюз поставя всички централно-евразийски територии на Руската империя в свои ръце. Великобритания също си осигурява стабилност в своите нови владения, но както се оказва в последствие, локалните процеси, задвижени от идеите на национализма и панарабизма остават неподвластни на имперските сили.

Къде останаха „местните“?

Както видяхме от краткия исторически екскурз, Централна Евразия не престава да е арена на имперско противопоставяне в продължение на повече от 400 години. Османци, перси, руснаци, китайци и англичани си оспорват върховенството на региона посредством директен контрол или налагане на васална зависимост на местните държави и племена. Противно на масовата представа, местните държави и племена не са пасивни участници в този процес. Както вече посочихме в уводната част, местните елити, владетели и кланови вождове се опитват всячески да избегнат поставянето си под зависимостта на големите империи. За целта те използват всякакви дипломатически и военни комбинации, които понякога изглеждат нелогични от дистанцията на времето, но в момента си на приложение отразяват оптималната възможност на различните гео-политически играчи.

Основната част от населението на Централна Евразия се състои от номадски или полу-номадски общества, чиято социална и политическа структура се базира на децентрализацията. Клановите структури се подчиняват на по-строги вътрешни правила, но връзката между отделните кланове в едно племе е доста свободна, което често води до флуидност на верността към племенните вождове. Някои от тези общности успяват с времето да кристализират в по-сериозни структури, в които се оформят различни форми на придворен живот и мобилна администрация, която носи някои от чертите на своя еквивалент при уседналите народи, но се отличава на базата на социалните и културни характеристики на номадите. Забележете, не бива веднага да поставяме оценки като „назадничави“ или „изостанали“. Тук терминът „различни“ най-добре обрисова реалното положение на нещата. Това, което тази статия оспорва, е поставянето на етикети за изостаналост и неадекватност. Факт е, че номадските и полу-номадските племенни и държавни структури често съществуват стабилни в продължение на повече от 200 години, постижение с което доста държави в Европа не могат да се похвалят. В такъв случай, редно ли е да твърдим, че тяхната структура е „по-лоша“ или „по-изостанала“ от „европейските“.

Същото се отнася и до маниера за водене на война, който тези народи следват. Факт е, че народите на Централна Евразия по-трудно усвояват огнестрелното оръжие. До скоро това се тълкуване от „западната“ историография като принцип на изостаналост. Малко по-задълбочено разглеждане на проблема ни показва, че тромавите, тежки и бавно-стрелящи мускети,

използвани от европейците до средата на XIX в, са напълно непригодни за употреба от конски гръб. В това се убеждават самите „западняци“ още през XVII в., когато по време на Тридесетгодишната война експериментите с конница, въоръжена с мускети и карабини се оказват неплодотворни. Едва след техническата революция в средата на XIX в., когато патронът заменя сачмите, а пушките с нарез и самозареждащ се механизъм изместват зареждащите се през дулото мускети, използването на огнестрелно оръжие от конски гръб става практично. Тези оръжия бързо са въведени в кавалерийските части на имперските сили, но тяхната изработка и закупуване са отвъд възможностите на степните народи, които са лишени от постоянни индустриални средища и богата финансова база заради естеството на географските и социални фактори, които доминират в Централна Евразия. В този смисъл, въздействието, което климата и географията оказват върху развитието на един народ не бива да се подценява и би следвало да се включва във всяко сериозно обяснение за техническото и социополитическото състояние на един народ във всяка една епоха.²⁴

Трудно ще е да проследим в детайл всички конфликти, в които местното население взема страната на тази или онази имперска сила с цел да балансира влиянието им в съответната част на Централна Евразия. Въпреки това, можем да установим определени модели, по които действат някои от по-големите племена и ханства. На първо място не може да не започнем с най-стабилната и сериозна „номадска“ държава в Централна Евразия – кримското ханство. То е създадено някъде в средата на XV в., в хода на разпадане на Златната Орда от династията на Гираите, които са по-малък клон на чингизидската династия, която властвала в Златната Орда след отпадането ѝ от големия Монголски улус. Кримското ханство започва съществуването си в един бурен период на конфликти със всичките си съседи. Казанското и Астраханското ханство оспорват претенциите на Гираите за наследство на Златната Орда, докато от запад Литва, подпомагана от Полша започва да се разширява в източна Украйна. Кримското ханство успява да се съхрани в тази враждебна среда и дори преминава в контра настъпление в няколко случая. Въпреки това, опонентите са прекалено много и Гираите правилно оценяват нуждата от повече съюзници и покровители. За тяхно щастие, такъв се явява в лицето на засилващата се Османска империя. След като флотът на Мехмед II Фатих (1446-49;1451-1481) завладява генуезките пристанища в Крим през 1470-те, Гираите решават да дадат васалната си вярност на султана в замяна на което получават военна подкрепа от Истанбул. Османците изпращат поредица от експедиции, които подчиняват Бесарабия и Йедисан, отблъсквайки литовските домогвания.

През следващите 300 години кримските татари ще останат най-верният съюзник на османците, а след като Русия завладява ханството им през 1783., доста от тях се изселват и са преселени от османските власт в днешна Добруджа. Но защо става така? Защо, за разлика от толкова други народи на Централна Евразия, татарите от Крим никога не предават своите господари? Обяснението всъщност е много просто – Черно море. Да, правилно, причината е географска. Кримското ханство е уникално с това, че за разлика от останалите племенни и държавни образувания, съществуващи в периферията на империите, то си има море, което да го отделя от империята-съюзник. По този начин татарите нямат пряк досег с османците²⁵ и между двете държави не съществува конфликт на интереси. Нещо повече, османците съвсем целенасочено поддържат автономията на кримските татари и ги насърчават да водят активна външна

²⁴ Този казус е подробно разгледан в книгите „Пушки, вируси и стомана“ и „Колапсът“

²⁵ Единствената граница между двете държави е по кримското крайбрежие на Черно море, където османците контролират трите основни пристанища – Кафа, Кереч и Азак (Азов).

политика. По този начин османските търговски интереси остават защитени, а големите пристанища Кафа и Кереч са предпазени от чужди нашествия.

За разлика от татарите, останалите държави и племена в Централна Евразия не могат да се похвалят с подобни добри отношения със своите съюзени. Народите в Кавказ, например, постоянно лавирали между Османската империя и Персия, а след това се обърнали и към Русия, когато и тя се включила в надпреварата. Народите, населяващи земите между Каспийско и Аралско море освен че враждували помежду си, били притиснати от агресивната политика на Персия, Русия и Китай. Това се усетило особено силно през 1740-те години, когато и трите империи били в настъпление за сметка на пограничните народи. Въпреки това казахи, узбеки, ногаи и чагатаи съумели да отбият напора на имперските сили и едва след 1820г. Русия успяла да направи решителен пробив и да се разшири, покорявайки целия регион, заемащ древните провинции Бактрия и Трансоксиана. Както вече споменахме, единствено афганите успели да се изплъзнат от натиска на разширяващите се империи. Това се дължало колкото на упоритостта на афганите, толкова и на географските особености на тяхната родина. Както съвременната практика показва, планинските ридове на Афганистан са сериозно препятствие за логистиката и на най-модерните армии. Можем само да гадаем какви усилия са изисквали експедициите в тези територии през XIX в., а още повече – през XVIII-ти. Всъщност, Афганистан е покорен за последно от Надир Шах²⁶ през 1738г., и то само защото половината афгани вече се биели на негова страна. Преди това афганите се намирали в полу-васална зависимост от Моголите, които използвали планинските конници по време на своите кампании в Бенгал и платата Декан. След смъртта на Аурангзеб Аламгир²⁷ (1658-1707г.), властта на моголите постепенно отслабнала. През 1721г. Именно афганите гилзаи донесли гибелта на Сафавидската империя. Две десетилетия по-късно, след смъртта на Надир, Афганистан се превърнал в независимо кралство, където владетелите и племенните вождове подели постоянна борба, така характерна за центъра и перифериите.

Въпреки крайния успех на имперските сили, пограничните държави и племена устояли повече от триста години на постоянния натиск на своите съседи. В този смисъл, виталността и практичността на техните модели на управление не бива да се подценява. Въпреки всичко, края на Първата Световна война поставил начало на една нова епоха – на национализма и суверенните държави, поддържана от устава на ООН и стремежите на всеки народ да се сдобие със своя държава. Този стремеж заменил пограничното упорство и съпротива и въоръжил народите на Централна Евразия с ново средство за борба. Триумфът на империите се оказал мимолетен....

Александър Стоянов

²⁶ Наричан „Последния велик завоевател на Азия“, Надир (1736-1747г.) се издигнал по времето на разпадането на Сафавидската империя (1721-1728г.) Надир събрал огромна армия с която обединил Иран, завзел Афганистан, Оман и Кавказ и изтласкал османците от Месопотамия. След смъртта му империята се разпаднала, тъй като разходите, генерирани от кампаниите на Надир се оказали непосилни за хазната.

²⁷ Моголски император, син на Шах Джахан и Мунтаз Махал. По негово време Моголската империя достига своя зенит.

ВИЗАНТИЙСКАТА ВОЕННА МОЩ

В памет на проф. Д-р. Георги Бакалов (1943-2012г.)

Византийската военна мощ (868-1024г.)

36

Византийската империя несъмнено е една от най-забележителните държави в историята. Нейната учудваща виталност, изключителната ѝ адаптивност и ловката ѝ дипломация оформят съдбата на една империя, просъществувала почти единадесет века, в един свят на непрекъснати конфликти, врагове на всички фронтове, вътрешни противоречия и социални трансформации. Спокойно можем да заявим, че нито една друга държава в историята на Европа, не е успявала да задържи статуса си на важна и първостепенна политическа сила толкова дълго, колкото Византийската империя.

Проблемите на византийската военна история са изключително мащабни и почти необхватни от времева гледна точка, тъй като засягат четири различни исторически епохи – Късна Античност (III-VIв.), Ранно Средновековие (VI-Xв.), Възходящо Средновековие (X-XIIIв.) и Късно Средновековие (XIII-XVв.). Поради тази причина, специалистите по византийска история предпочитат да делят съществуването на империята на няколко условни периода, всеки от които се характеризира с определени политически, социални и дори военни специфики. Ранно-византийският период (330-632г.) се отличава с мащабността и

доминиращото римско наследство, които характеризират водената от Константинопол външна политика. Периодът 632-868г. Може да се характеризира като Тъмните векове за Византия. Тогава империята се намира в отстъпление по всички фронтове и на няколко пъти, оцеляването ѝ се крепи колкото на уменията на нейните администратори и стратегии, толкова ѝ на шанса. Периодът 868-1024г. е известен като „Македонската Реставрация“ или „Византийската Реконкиста“ и се характеризира с постепенното укрепване, стабилизиране и контрастъпление на византийската военна мощ. Между 1024 и 1204г. Византия изживява един от най-бурните периоди в своята история, свързани с разгрома при Манзикерт (1071г.), управлението на Комниновата династия (1081-1183г.) и не на последно място – преминаването на Кръстоносните армии. Краткият Никеийски период (1204-1261г.) е последван от възстановяването на Византийската империя но вече като залязваща регионална сила, а след 1330г. - в ролята на поредната разпокъсана балканска държава. Както всички добре знаем, Византийската империя приключва своето съществуване през 1453г. За да бъде заменена от „новата военна супер-сила“ – Османската империя.

Избрах периода на „Византийската реконкиста“, тъй като през него най-ясно личат горепосочените качества, с които може да охарактеризираме Византия – виталност, адаптивност и гъвкава дипломатичност. Когато през 868г. Василий I – бивш коняр и любовник на император Михаил III (842-867г.), се възкачва на престола, Византийската империя представлява една разпиляна географски държава, която има много врагове, малко приятели, както ѝ немалко вътрешни и външни проблеми.

За императорите от „македонската династия“ могат да се кажат много неща – и добри и лоши, но никой не може да им отрече, че са амбициозни, безскрупулни и целеустремени – все качества, на които Макиавели би

ръкопляскал възторжено и които по скромното мнение на автора, са задължителни за извеждането на една държава от дълбоката криза, в която е попаднала. Македонските императори успяват да пречупят както вътрешната съпротива на различните касти на византийското общество, така и вътрешната съпротива на техните съседи. Не бива да подценяваме факта, че византийците успяват да се преборят с някои от най-сериозните личности в историята на своите съседи – СиEMON I, Светослав, Самуил...

Целта на последващия анализ ще е не толкова да образова читателите, колкото да повдигне определени въпроси, които до сега са оставали някак в сянка, заради българската „втораченост“ в Златният ни век и последвалите размирни години под управлението на Петър I. Ще се спрем на основните фактори, които повлияват на византийските успехи и дават сила на империята да продължи тогава, когато други биха рухнали.

Географският фактор

Както е видно по-горе, византийската империя е разположена върху обширна териториална зона, простираща се от Армения до Южна Италия и от Крим до Крит. Тази позиция се характеризира с две основни черти – уязвимост, в случай че империята е отслабена и не разполага с достатъчно ресурси за отбрана и същевременно добра възможност за офанзивни на няколко фронта, тъй като териториалните анклавни на византийците им предоставят шанса да атакуват ключови позиции в тила на своите противници.

Управлението на Македонската династия ни предлага множество примери и за двете страни на географската монета. Загубата на Сицилия (965г.) и оплячкосването на Тесалоники през 904г. се компенсират от разнопосочните атаки срещу България след 1000г., настъплението в северна Сирия през втората половина на Хв., както и морското настъпление срещу арабите в Кипър, Крит и Родос.

Отделно от разкриването на фронтови линии, географията на Византия характеризира и развитието на отбранителната стратегия на отделните ѝ региони, както и комуникацията между тях и не на последно място – икономическите специфики на отделните региони. В този смисъл, през разглеждания период, ядрото на Византийската империя остава Мала Азия – основен източник на население, природни ресурси и животновъдство. Планинският релеф на полуострова спомага за изграждане на поредица от крепости, които отбраняват източната граница срещу Арабския халифат и охраняват търговските пътища към столицата.

География на Византийската Империя - 1024г.

Паралелно с релефа, другия основен елемент на географията – климата също играе решаваща роля в развитието на Византия. От една страна климата влияе на корабоплаването, което, предвид огромната брегова линия, е жизнено важно за империята, но същевременно оказва влияние и върху организирането и провеждането на сухопътни кампании. В това отношение, Византия трябвало да разработи подход за водене на война на два доста различни климатични фронта – Балканите и Източна Мала Азия.

Ако воденето на военноморски кампании било относително еднозначно на запад и изток, то по суша походите трябвало да се организират внимателно, за което византийците били съвсем наясно, както личи от *стратегиконите*, които техните генерали и императори създавали. Ако на Балканите воденето на бойни действия било най подходящо в периода април-юни в Мала Азия и Сирия предпочитаните месеци били март-май и септември-ноември, когато температурите позволявали придвижването на по-големи армии, без това да създаде сериозни проблеми за снабдяването им с питейна вода.

Ако трябва да дадем цялостна оценка за влиянието на географията върху успеваемостта на византийската политика, то трябва да определим този фактор като основен при изграждането на цялостна стратегия и разпределение на ресурсите. В епоха, в която техническото ниво на хората не се отличавало, а понякога и било по-ниско, от това през Античността, географията можела да се окаже ключова за решаването на даден конфликт и воденето на имперска политика.

Икономика и Население

Византийската империя била безспорно най-богатата държава в Европа към 868г. Освен постоянния приток на стоки по Пътя на Коприната и търговските кервани от Египет, Византия контролирала източния край на всички големи сухопътни и морски пътища в Европа. Всички подправки и стоки на лукса, които липсвали на запад се доставяли от или чрез византийските търговци. Едновременно с това, Византия контролирала някои от основните търговски центрове – Неапол, Венеция, Дубровник, Константинопол, Тесалоники (Солун) и Херсонес (в

Крим). Имайки предвид тези факти, не бива да ни изненадва, че основната част от византийската икономика се базирала върху търговията.

Производството на различни стоки и стопанска продукция било относително и е доста трудно да се изчисли до каква степен то е оказвало влияние върху

икономическата мощ на Византия.

В епоха, когато липсвал голям

стоков пазар, какъвто се появява след XVIIв., дяла на селското стопанство оставал нисък при натрупването на държавните финанси. Селското стопанство съществувало на базово ниво, което целяло да се задоволяват основните нужди на самите производители, без да се създава достатъчен излишък, който да се превърне в движеща сила на „пазар“ в съвременния смисъл на думата. Единствените стоки, които имали реална тежест в развитието на икономиката били стоките на лукса – накити, платове, подправки, както и стоките, които пряко засягали воденето на война – оръжие, снаряжение, коне и кораби. Както и в по-късните периоди, държавата се стремяла да монополизира търговията със стоките от военно значение и да ограничи техния износ. Такъв е случая с прочутия „гръцки огън“, такъв е случая и с пурпурните платове. В този смисъл,

Търговски пътища в Европа X-XIV

спазването на индустриална тайна, така характерно за Студената война е на лице единадесет века по-рано.

Що се отнася до населението на византийската империя, то всякакъв конкретен анализ остава невъзможен поради недостатъчното количество данни, с които разполагаме за онзи период. Факт е, обаче, че Византия остава една от най-многолюдните държави в тогавашна Европа. Столицата Константинопол, със своето население от около половин милион души остава мегаполис, чийто мащаби ще бъдат достигнати в западна Европа едва след XVIIIв. Отделно от това, Византия контролира множество други многолюдни градове като Тесалоники, Неапол, Венеция, Адрианопол (Одрин), Никея, Смирна (Измир), Трапезунд (Трабзон), Хераклея (Кония), Атина, Дуръс (Драч), Дубровник и Херсонес. Към края на разглеждания период, империята си връща контрола и над още няколко значителни селища – Филипопол (Пловдив), Сердика (София), Охрид, Найсус (Ниш), Сиргидунум (Белград), Дръстър (Силистра), Антиохия, Халеп (Алепо). Вероятно, около 102г., населението на Византия възлиза на над десет милиона души, една цифра, с която по това време могат да се сравняват само Свещената Римска империя и Фатимидския халифат в Египет. Това голямо количество хора означава и голямо количество данъци, тъй като Византия се характеризира със стабилна и добре уредена данъчна система, от която са изключени

единствено стратиотите, духовенството и императорския двор. Така, паралелно с търговията, данъчните приходи формират другото голямо перо в имперския бюджет. Отделно от финансовите постъпления, сериозния човешки ресурс гарантира и стабилна основа за рекрутиране на армии, които да бранят множеството фронтове на Византийската империя.

Когато съчетаем икономическия и демографски потенциал на Византийската империя, лесно можем да разберем защо тя може да „надживее“ своите опоненти в една по-продължителна конфронтация, както става в случая с България, например или за дълъг период от време да поддържа един или два постоянно активни фронта, както се случва между 636 и 821г., когато империята воюва на Балканите със славяни и българи, а в Мала Азия с арабите. Не бива да ни изненадва тогава, че византийските управници се стремят да намалят броя на отворените фронтове и да концентрират ресурсите си в максимално малко посоки за постигане на максимални резултати. Това се отдава най-добре на Василий II, който мобилизира ресурсите на Византия и ги насочва последователно срещу Сирия, България и Армения със забележителни резултати. Както каза проф. Бакалов по време на една от своите лекции преди няколко години,

„по времето на Симеон, Византия мобилизира ресурсите на 4-5 теми за да спре настъплението на българите.

По времето на Василий II, Византия използва целия си потенциал и резултатът не закъснява.“

Армията на Василевса

Ако в средновековието има армия, която най-много да се доближава до съвременните разбирания за този термин, то това несъмнено е византийската. Именно във формирането на въоръжените сили най-ясно личи адаптивността на византийската стратегическа мисъл. В продължение на векове империята воюва с различни по култура, произход и военни прийоми противници, срещу които византийците са принудени да използват богат арсенал от тактики, които да ликвидират опасността и същевременно да са съобразени с географските характеристики на театъра на бойните действия. За да се постигне подобен синхрон на стратегия, тактика и военна подготовка, византийската армия извървява дълъг и непрекъснат път, съпътстван както с бляскави победи, така и с катастрофални разгроми. Това, което остава накрая, е способността на Византия да сформира и прегрупира армиите си след всеки разгром и да нанася решителни удари след всяка победа.

Гръбнака на византийската армия от VI в. насетне е „темата“ - система от военно-административни единици, чиято цел е да създават самоподдържащи се бойни формирования, базирани на войни-земевладелци (стратиоти), освободени от данъци в замяна на военна служба. Тази система е особено успешна в граничните региони, където стратиотите са мотивирани да воюват за собствените си земи и да ги защитават от чужди нашествия. По своята същност, „темата“ предхожда османската тимарска система и вероятно е послужила като модел, на базата на който Мурад I и неговите приближени изграждат основата на османската военна мощ.

Използвайки създадената от Ираклий (610-641г.) система, Македонските императори се заемат да разширят своите владения, концентрирайки се върху идеята за възстановяване на Божия ред, датираща още от времето на Диоклециан. За византийците, завладяването на България, Сирия и Армения не било завоевание, а възвръщане на временно загубени земи, ето защо не бива да ни учудва, че след всяко завоевание, новите територии били организирани в теми, които ставали неделима част от имперската администрация.

Паралелно с поддържането на полупостоянната професионална армия, Византийската империя се стремела да притежава значителни военноморски сили, способни не само да гарантират сигурността на търговията и доставките на зърно за столицата, но също така способни да блокират вражески пристанища и да осъществяват съвместни операции със сухопътните сили. Завземането на Крит, Родос и Кипър и кампаниите в Южна Италия свидетелстват за способността на византийците да провеждат амфибийна война на всички фронтове. Превръщайки маневреността и бързината в основни характеристики на военната си стратегия.

Старата римска традиция, базирана на пехотата продължила да доминира византийската военна практика и империята разчитала приоритетно на чуждестранни наемници по отношение на

кавалерията. Най-честия избор били аланите, но освен тях империята си служела с отряди печенези и кипчаци, а понякога и араби. На няколко пъти в историята на Византия българите също изпълнявали тази роля, но това се променило след 868г., когато България се превърнала в един от основните опоненти на Византийската империя. Въпреки това, след 1014г., български военни части били използвани в Мала Азия за завладяването на арменското царство. Отделно от кавалерийските части, друга важен елемент от практиката за наемане на чужденци била императорската гвардия. Т.нар. *Варяжка гвардия* се набирала от мъже от северно-европейски произход, които имали опит във военното изкуство. Македонската династия бележи зенита на Варяжката гвардия, в която участвали множество войни от скандинавски, варяжки (руски) и скаксонски произход. Освен почетната длъжност в рамките на столицата, варягите служели и на бойното поле като елитна част, придружаваща императорите.

Тук идва момента да кажем няколко думи и за самите императори-войни. В това отношение Македонската династия държи първото място в цялостната византийска история. Като се започне от Василий I, мине се през Роман Лакапни, Никифор Фока и Йоан Цимисхи и се стигне до Василий II, македонските императори били опитни стратегзи и често пъти лично влизали в сраженията срещу съседите на империята. Прословут в

това отношение остава Василий II, който отхвърлял всякакъв лукс и предпочитал да дели съдбата на своята армия, отколкото да живее в Константинопол. Важно е да се отбележи, че всички тези мъже нямали директна кръвна връзка, се издигнали на имперския трон в рамките на династични бракове и на собствените си качества. Роман, Никифор и Йоан били генерали, които се сродили с императорската династия чрез бракове с византийски принцеси. В това отношение, либералната система за наследяване на трона на Византия се оказала изключително полезна за издигането

на амбициозни и способни лидери, които успели да стабилизируют и разширят империята. За разлика от останалите европейски монархии, където наследственото право може да се превърне в причина за възцаряването на некомпетенте управник, византийския принцип за *vir bonus* (от лат. - най-добър мъж, концепция за съчетаване на морални, духовни и практически качества, които характеризират идеалния владетел) поне на теория дава шанс византия да издигне поредица от успешни владетели в ситуация на криза и трудност за империята.

Дипломацията

Едно от най-успешните оръжия на Византийската стратегия била

дипломацията. Противно на идеята че едва след Клаузевиц политика и

война се сливат в неделимо цяло, поне що се отнася до идеологията на нещата, византийските управници добре разбирали, че войната и дипломатията са неделими когато става дума за водене на успешна външна политика. В това отношение Константинопол можел да разчита на вековна непрекъсната традиция от изграждане на шпионска мрежа и поддържането на агенти и посланици в чуждите дворове. Макар и да била доста далеч от съвременната дипломатическа система, византийската дипломатия превъзхождала своите съвременници до такава степен, че до XVIв. Европа не могла да предложи никакъв еквивалент, освен може би службите на Папството.

Малцина владетели успявали успешно да противодействат на византийската дипломатия и в този смисъл ние българите трябва да се гордеем с нашия Симеон I, който успял да усвои основните тънкости на дипломатическата война по време на престоя си в Константинопол. Въпреки това, Симеон също станал жертва на византийските машини, когато Константинопол успял да си осигури поддръжката на Маджарите веднага след решителната победа на Симеон при Ахелой (917г.)

Основното кредо на византийската дипломатия било премахването на всяка възможност за война на два фронта и създаване на съюзи, които да застрашат сигурността на империята едновременно в Европа и Азия. Тази „бисмаркова“ политика

била формулирана в Константинопол десетина века преди железния канцлер да поеме кормилото на Германия и била стриктно следвана до последните дни на империята. В тази насока византийците действали най-вече срещу българо-арабски съюз, а след това и срещу опитите на Светослав Игоревич да постигне съюз между руснаци и българи. За да постигнат своите външно-политически цели, византийците не пестели нито злато за подкупи, нито имали скрупули по отношение на измяната на съюзници и съюзяването с врагове. Принципа „врага на моя враг е мой приятел“ доминирал византийската дипломатия и често агентите на Константинопол пътували надалеч, за да намерят съмишленици. Един по-късен пример доказва това. В края на XIIIв. Неаполитанското кралство заплашвало византийските владения в Албания. Михаил VIII Палеолог изпратил агенти в Барселона при краля на Арагон и успял да подтикне арагонците да завземат Сицилия и да неутрализират неаполитанците. Освен директните договори, византийците използвали и династичните бракове за да парират чужди амбиции и да печелят съюзници. От една страна ръката на византийска принцеса струвала много, от друга – системата за смяна на владетелите можела лесно да обезличи правата на една принцеса за сметка на дъщерите на новия василевс. По този начин, Византия можела лесно да печели съюзници но и да се отървава от амбициите им.

Заклучение

Когато става въпрос за разбиране и интерпретиране на военната история, както и на потенциала на отделните държави да водят война, на лице са поредица от фактори, които оказват неминуемо влияние. По-горе се опитах да маркирам основните елементи, които формират византийската военна мощ и предопределят възможността на империята да води активна външна политика на няколко фронта. Разбира се, в една толкова кратка статия няма как да се засегнат обективно всички елементи от сложната политическа мозайка, която представлява Византия през цялата си история. Важно е да се разбере, че за оценяването на византийската военна мощ е нужно да се работи с термини и категории, различни от съвременните. Понятия като „армия“, „икономика“ и „дипломация“ имали коренно различно съдържание, което трудно може да се оцени по днешните стандарти. Нивото на държавен контрол над администрацията,

дипломацията и комуникацията, способността да се организират и използват армии изглеждат жалки и нищожни от съвременна гледна точка. Но погледнати от епоха, в която бързината на вестите зависела както от скоростта на коня и кораба, така и от свлекли се пътища или буря в морето, успеха на армията – от сушата или дъжда, а данъчните приходи – от реколтата и броя търговци, византийската мощ и способността на Константинопол да я прилага са наистина забележителни.

Войната е била е и ще бъде най-скъпото и трудоемко изпитание за всяка държава. Усилието, енергията и ресурсите, които Византия влагала за да държи България северно от Стара Планина, арабите – на изток от Ефрат, и Норманите - далеч от Неапол, могат да се съпоставят, макар и в друг мащаб, с опитите на САЩ да контролира Ирак и Афганистан и същевременно да засилва флота си в Тихия Океан.

Александър Стоянов

НА ПО ЧАША КАФЕ С
**РУСЛАН
ТРАД**

Руслан Трад е създател на блога Intidar. Публикува анализи и коментари, свързани с Близкия изток и Северна Африка. Негови статии са намерили място в "Капитал", "Пари", Global Voices, Foreign Policy, The Economist. Завършил е Националната Гимназия за Древни Езици и Култури. В момента следва PR в Софийски Университет „Св. Климент Охридски“. Председател е на „Форум за Арабска Култура“.

Арабската Пролет разтърси дипломатическите, социалните и политическите връзки вътре в арабския свят. Какво според теб е стратегическото значение на поредицата от революции и протести?

Първото и най-важно послание, което отправиха протестите е, че режимите в арабския свят са изправени пред своя упадък и безсилие да се справят с новите реалности. Анахронизмът, който представляват, би трябвало да е ударен още преди 20 години, когато бяхме свидетели на падането на съветската система. Но арабският свят остана тъмно петно на картата на света. За него не се говори, освен, ако не става дума за пирамиди и тероризъм. Показателен е фактът, че когато протестите в Тунис ескалираха, масмедииите се питаха какво може да не е наред с тази прекрасна туристическа дестинация. Не стана и дума, че е най-полицейската държава от арабския свят и, че правото да се протестира бе заклеймено като престъпление официално от властта.

Онова, което постигнаха арабските протести е срутване на стената на страха – преграда, която спираше масови прояви през годините. Още през 1980-те години имаше протести в Египет, в Ливан през 2005-та, в Сирия през 2000-2001 година, но едва сега станаха масови – видяхме какво се случи в Египет, Либия, Бахрейн, Йемен, Тунис.

Ако трябва да говорим за стратегически победи, те все още не са ясни. Трябва да

мине повече време, за да се направи оценка на събитията. Израел е важен фактор в района и Тел Авив следи развитието в Сирия и Египет – страните с най-важно значение за интересите на еврейската държава. Иран също, наред с Турция, наблюдава различните сценарии, които могат да възникнат – ясно е, че нищо не може да се предвижда дори с месец напред. Затова стратегически промените или съответно липсата на промяна в политическата игра, все още имат нужда от време за доизясняване. Със сигурност има два лагера в самата Арабска лига – държавите, които подкрепят Катар и тези, които виждат заплаха от С. Арабия и Емирствата, включително Катар. Това ще се отрази вътре в арабското политическо пространство.

Армията в Египет и Сирия се опитва да постави тези страни под контрола си. Какви ползи могат да извлекат военните от създалата се ситуация?

Армиите на Египет и Сирия са свързани исторически, но не и структурно. Т.е. целите и същността им се различават. В Египет армията е създавала един вид своя корпорация или мрежа от фирми, превръщайки я в по-скоро във важен за египетската икономика търговец, отколкото защитник на държавните и обществени

интереси. Когато през януарските събития 2011 година, армията взе страната на протестиращите срещу президента Хосни Мубарак, беше трудно да се предположи защо бе това действие. Трябва да се признае, че емоцията и наивността надделяха. Защото виждаме днес реално защо армията взе страната на демонстрантите – Мубарак беше изиграл своята роля и фелдмаршал Тантауи, египетският главнокомандващ, видя своята възможност в това. Мубарак трябваше да си тръгне, за да отвори път на армията, която години наред участваше в политиката на Египет, но зад вид параван на президентската институция. Днес опозиционните движения, като „6 април“ и „Кефая“ обявиха, че протестите продължават, докато не се доведе революцията докрай. Притеснителен е фактът, че армията се обвърза с Мюсюлмански братя и партията Нур, които явно имат икономически интереси да влязат в управлението на страната. Те не

бяха допуснати на „Тахрир от протестиращите по случай годишнината от падането на Мубарак – показателен факт. Днес Египет е изправен пред възможността да се установи военна хунта.

Докато армията на Египет е свързана исторически с народа, то сирийските военни са лицето на режима в Сирия. Те не изпълняват заповеди на режима, защото те самите са режимът. Управляващата фамилия Асад присъства в политиката на държавата от 1963 година, превратът на партията Баас. Именно бащата на сегашния президент, Хафез Асад, реформира армията така, че да бъде част от властта. Това е голям проблем, ако трябва да се разчита на войниците в бъдещи промени във властта. Засега обаче армията в Сирия понася повече загуби, отколкото победи. Говорим не за военни загуби, а за морални удари, които носят повече вреди в моменти на политическа криза.

Какви са шансовете на протестиращите в Египет цивилни да принудят военните да предадат властта на вече избрания парламент?

Зависи от множество фактори. Ако натискът е голям и повсеместен, както бе на 25 януари 2011 година, то армията ще трябва да направи нещо, за да укроти народа. Все пак срещу 3 милиона на улицата е трудно да предприемеш каквото и да е. Да, ще опиташ да стреляш, но вълната ще те залее. Затова със сигурност военните ще пробват да въздействат на опозицията. Това включва всякакви методи, най-вече пропаганда и мрачни съюзи, като тези с партията Нур и Мюсюлмански братя. Наблюдава се и лека апатия в части от обществото – това е нормално, предвид продължителността на протестите – вече над една година. Това се използва от армията – Тантауи разпространява версията, че има заговор за създаване на хаос – плоско, но изпитано щом става дума за въздействие над обществото.

Египетското общество има шансове, но ако остане единно, както бе досега.

Смяната на Мубарак с една нова система – било то военна или демократична несъмнено ще повлияе на външната политика на Египет. Какви са твоите очаквания за бъдещето на отношенията между Египет и Израел?

Очаквания – трудно да се прогнозира. Предвид това, че салафистката партия Нур, която взе голям процент от местата в парламента, заяви, че е готова на преговори с Израел, може да се очаква запазване на статуквото. Със сигурност Ивицата Газа спечели от падането на Мубарак, защото бе отворена границата при град Рафа, където имаше контрол от страна на Мубарак, и това донесе облекчение на мнозина палестинци. Израел

всъщност не знае какво да очаква и това изнервя управляващите в Тел Авив. Египет е най-важната арабска държава по отношение на интересите на Израел – голяма армия, съседна страна, исторически сблъсък с много кръв и оспорвани земи. Всичко това нажежава обстановката, а в Египет в момента разговорите с Израел не са на дневен ред, поради състоянието на държавата.

Башар Асад използва армията за да тушира сирийската опозиция, но това доведе до доста цивилни жертви. Как може Асад да запази верността на войници, принудени да стрелят срещу собствените си съграждани?

Да, наистина жертвите в Сирия станаха много – над 6 000. От тях има и около 1 000 военни. Освен редовната армия, вече е налице и бунтовническа такава – Свободната сирийска армия, съставена от дезертьори. Това е прякят ефект от налагането на репресии – много войници се

замислят какво да правят, ако им се наложи да стрелят по хора. Имайте предвид, че пропагандата е много силна. На силите за сигурност им се втълпява, че протестиращите са терористи или хора на Мюсюлмански братя и това е достатъчно, за да се нахъсат войниците. Освен това властта изпраща в размирните райони най-вече доказани в лоялността си дивизии – бригадата на президентския брат Махер Асад. Това не е за подценяване, но и говори за недоверие в собствените сили. Трябва да кажем, че размирните градове Хомс и Хама – трети и четвърти по големина в страната – са бойно поле. Там няма спокоен ден или нощ, а жертви има и от двете враждуващи страни. В такива моменти верността на войниците е от решаващо значение, а силите на Свободната сирийска армия нарастват с всеки ден. Властта, обаче, все още не е използвала голяма част от капацитета на силите си. Затова тепърва ще проследим как ще се развие положението в Сирия и да се надяваме, че разцеплението няма да доведе до гражданска война.

Можеш ли да ни кажеш нещо повече за Сирийската армия? От къде се снабдява тя? От къде се набират войници, верни на режима?

Сирийската армия е една от най-силните сред арабските държави. Именно затова и Израел следи какво се случва в Дамаск. Основен източник на провизии, финансова подкрепа и оръжие са Русия и Иран. Техеран често помага с оръжие, а Москва с политически гръб. Въпреки това в самата сирийска армия, както на много места по света, има корупция заради недостатъчно заплащане и трудните времена. Генералите и висшият управленски елит се избира на базата близост с властта – т.е. всеки над полковник е много близък с управляващата фамилия Асад. Това създава сигурен кръг от хора, които да нареждат на обикновените войници, а оттам и лоялност към управлението. Много войници се възползват от привилегиите, че носят пагони – практика, която е една от

причините за народното недоволство в Сирия. Проблем е моралът, обаче. И той е изправен пред изпитание днес, когато имаме от другата страна бунтовници. Всеки ден има дезертирали войници, които са недоволни от факта, че стрелят по собствените си роднини и приятели. Както стана ясно, армията е организирана така, че в размирните райони се пращат обикновено хора, които не са от съответното населено място и, които са лоялни на властта. Останалите са разпределяни в крайните точки на страната.

Русия и Китай се превърнаха в основни застъпници на Асад пред Съвета за Сигурност на ООН. От къде идва тази привързаност към режима в Дамаск?

Китай не толкова, колкото Русия. Разбираемо е – Москва държи най-голямата си база в Средиземно море на територията на Сирия, пристанищният град Тартус. Не можем да говорим за привързаност, а за интереси. Руснаците не биха рискували да загубят позиции в района, независимо от всичко. Интересува ги не дали ще падне или ще се задържи Асад, а колко време могат да бъдат в Тартус. Неслучайно пратила флота в Средиземно море, начело с „Адмирал Кузнецов“ – това е директно отправяне на съобщение към САЩ, че Русия ще остане на

място. Една евентуална резолюция на ООН би затруднила преноса на руско оръжие, съответно търговията с него, в Близкия изток. За Китай въпросът е чисто икономически – множество проекти, които трябва да бъдат довършени. Ако има смяна на властта в Сирия, Пекин ще се договори с новите управници и дотук е подкрепата на Китай за сегашната управа.

Интересен факт е, че Израел също мълчи относно резолюцията срещу Сирия – сигурната граница е по-важна от несигурен преход с неясно бъдеще за отношенията между двете страни.

Арабската лига обмисля военна интервенция в Сирия. Смяташ ли че подобно нещо е възможно?

Ако, а аз се надявам да не се стига дотам, бъде извършена интервенция, то тя ще дойде от обединени арабски сили с помощта на Турция. Обмисля се идеята НАТО да има участие през Анкара по индиректен път, но като цяло Алиансът не иска да започва авантюра в Сирия и това бе казано официално от главния секретар Андерс Фог Расмусен. Сирийската опозиция

е разединена по въпроса за чужда намеса, но сирийците в страната желаят повече създаване на зона забранена за полети, отколкото навлизане на чужди войски. Важно е да се знае, че сирийците и от двете страни – властта или опозицията – са националисти, които трудно биха приели вариант, включващ интервенция.

Според теб може ли Арабската Лига да се превърне в организация с реална военна и икономическа тежест?

Не и днес. В Арабската лига, подобно на ЕС, тежката дума имат различните лобита. Днес правилата се диктуват от страните от Съвета за сътрудничество в Персийския залив – т.е. Саудитска Арабия и Емирствата с Катар.

Докато системата на лобита е силна, Арабската лига никога няма да бъде фактор, а ветропоказател на държавни интереси.

И един последен въпрос – Какво мислиш за Ситуацията в Ормузкия пролив? Може ли нещата да ескалират, или Иран и САЩ просто мерят словесно сили?

Война с Иран? Тази сценка си я играем от поне 20 години. В едно свое интервю, Джорд Буш-Младши заяви, че най-сигурният начин да се вдигне икономика на крака е да се започне война. Надявам се, че Барак Обама има повече разум, защото един военен конфликт с Иран би бил погубен за целия район. Тук не говорим просто за изсипване на брой бомби върху определена територия, не. Иран има своите сили и извън територията си, а войската е фанатизирана на тема държавен суверенитет. Освен всичко, Техеран не е сам, за разлика от Ирак. Затова сценарии като през 2003 година е слабо приложим

днес. Дори да бъде убит някой от водачите в Иран, системата е такава, че това няма да се отрази на боеспособността на армията. Опасно е подхвърлянето на думи просто така, защото някой може и да ги приеме насериозно. Блокиране на Ормуз би означавало, че Европа ще стои на студено известно време, но и за Иран би било удар по икономиката. А днешния свят не се гради върху армиите, а ресурсите. Засега САЩ и Иран просто си говорят. Може да бъда обстрелян някой и друг кораб, но да се говори за военен конфликт е все още илюзорно.

GAME REVIEW
MAKING
HISTORY 2:
THE WAR OF THE WORLD

Веселин Матев е студент по право в Страсбургския Университет. Военната история му се явява хоби, на което обръща внимание в свободното си време посредством различни книги, статии и дори до известна степен – гейминг. Имайки предвид последните по-долу ще ви представим срещата на военната история с гейм индустрията.

Making History 2: the War of the World

Дълго се чудих коя игра би била подходяща за това да открие дебютната ни рубрика за гейм заглавия отнасящи се до военната история. В края на краищата реших да се спра на едно заглавие, което в основата си таи най-големия исторически въпрос, оставащ и до ден днешен без отговор, а именно – „какво ли щеше да стане ако..?“. Making History 2 (MH2) е походова стратегия, която поставя на дневен ред именно този отворен въпрос, но в контекста на най-големия военен конфликт в човешката история – Втората световна война.

Играта предлага няколко различни „сценария“ (или по-скоро времево-пространствени начала), всеки от които започва в даден момент преди или по време на горепосочения конфликт. Ситуирани са във времевото пространство в промеждутъци от по 3 години – започвате през 1933, след това 1936, за да достигнем до 1939 в два варианта – война в световен или само в европейски и северноафрикански мащаб. С напредването на годините получавате все по-развити технологии и градове, но пък не можете изцяло да контролирате дипломатията си (през 1939 да кажем съюзите са вече създадени и остава само да дадете командата за атака). Ето защо ви препоръчвам най-ранната възможност, а именно игра от 1933та година, тъй като можете да приоритизирате икономическото, технологичното и военното си развитие по ваше лично усмотрение.

След това кратко въведение нека започнем с разбиването на отделните елементи на играта:

Икономиката

Започваме с икономическата част от играта. За да можете да създавате военни части и да стъпчете враговете под тежкия си ботуш ви трябва базисно две неща – ресурси и пари.

Ресурсите в играта са няколко вида – въглища, метал, храна, петрол и хора (или иначе казано работна ръка). Към тях можем да добавим и оръжията, макар че те са по-скоро продукция на производствените ви мощности. Но имайки предвид, че самата игра ги представя като вид ресурс, незаменим за военните ви части (по-точно за създаването и бойната им ефективност) ще ги поставим тук.

Въглищата и металът са ресурсите, които ще използвате за абсолютно всичко – от строежите на фабрики и ферми, през инфраструктурни подобрения и дефанзивни линии, до военна техника. Можете да ги добивате провинциите с указан вид ресурсно находище. В началото на играта дадената провинция има точно определен вид слотове, в които можете да развивате добива си (за него след малко). С напредването на технологиите ви обаче ще можете да отключите и възможността за допълнително разработване на находището и да отворите допълнителни слотове, което означава, че имате на разположение неограничен брой места за строеж, стига да имате времето да ги разработите.

Петролът може да бъде открит само в някои от провинциите и не всяка държава има такива находища. Като цяло местоположението им е акуратно отразено, така че не очаквайте петролно

находище в Дунавската равнина да кажем. Добивът му е идентичен с този на въглищата и метала, но приложението му е по-различно. Освен за манифактурни цели петролът се използва и за придвижването на мобилните ви сили (танкове, авиация, моторизирана пехота и т.н.). Ако доставки от петрол не достигат до тях не можете да очаквате да се движат кой знае колко бързо...

Храната и човешкият ресурс са неразривно свързани, а именно наличието на храна определя демографският ви растеж и респективно наличието на работна ръка. Колкото повече храна и по-добър стандарт на живот – толкова по-голям естествен прираст и от там работна ръка. А без работна ръка няма да можете да строите фабрики и да се развивате. Храната се осигурява чрез различен вид ферми, от които първият вид предоставя по 5 храна на ход, а последният – по 30. Имайте предвид обаче, че топографията на провинциите определя размера на получената храна. В пустинен район например добивът на храна може да е намален на 50%, че дори и повече.

Парите са едновременно невероятно полезни, но не и задължителни като условие за вашето благополучие. Нищо не пречи на развиващата ви се икономика да загуби държавата ви с 40-50, а дори и повече милиарда долара външен дълг (или иначе казано да сте на червено) и да нямате проблеми с икономическото ви развитие или поддръжката на армията ви. Единственото, на което финансовото ви състояние ще влияе негативно е стабилността вътре в държавата ви, но за това по-късно.

След като се запознахме с ресурсите, нека преминем и на производствената част от икономиката ви. Пари, оръжия и войски произвеждате в градовете си, чрез фабрики. Тях също (както и изследователските центрове, чрез които напредвате технологически) строите в градовете. Фабриците варират по видове, от малките и даващи ви 5 производствени точки Cottage factory-та, до огромните и даващи 25 точки Industrial enterprise-и. С напредването на технологията ви ще отключвате все по-големи и по-големи фабрики, които ще ви позволят да развивате производството ви. Колкото повече индустриални точки има даден град – толкова повече пари може да прави (чрез производство на т.нар. суровини, на текстили, автомобили и др.) или толкова по-бързо ще бъдат произвеждани единиците ви.

Технологиите

От началото на това ревю споменавам технологическото ви развитие. Ако изберете да играете от 1933 година насам, то ще започнете от дъното на пирамидата и малко по малко ще се придвижвате нагоре. Това става чрез специализирани изследователски центрове, които ви дават определен брой точки (от 1 до 3) – колкото повече точки, толкова по-бързо ще приключват дадена технология (същото така множество градове могат да се използват за достигането на определена технология). Сградите, даващи ви достъп до повече изследователски точки ще отваряте постепенно.

Технологиите ви се делят на няколко вида – армейски (пехотно въоръжение и видове танкове), военно-въздушни (различни видове самолети), военноморски (видове военни кораби), военнотактически (инженерни войски, мобилни части и т.н.), индустриални (фабрики, инфраструктура и т.н.) и химически (изкуствен петрол, ферми и т.н.). За съжаление не мога да ви покажа цялостното „дърво“ на развитие, тъй като не се побира на един екран, така че повярвайте ми – имате на разположение всичко от теглена от коне артилерия до ядрени оръжия и интерконтинентални балистични ракети.

Държавната стабилност и идеологиите

Стабилността в държавата ви е важен елемент от геймплея. Тя се измерва по скалата от 0 до 100 (%) и е определяща за шансовете за избухването на бунт или революция на ваша територия. Колкото по-висока е стабилността ви – толкова по-малък е шансът от бунтове (над 90% е нулев, а между 80 и 90 – крайно нищожен. Под 80 обаче ще трябва все по-често да се справяте с бунтовнически сили). Няколко са факторите, определящи нивото ви на стабилност – финансовото ви състояние (от -10 до + 10 точки в зависимост от състоянието на хазната ви), нивото на безработица, присъствието и размера на различни от вашия етноси, присъствието и размера на различни от вашето вероизповедания, както и популярността на партията ви. Колкото по-висок (или в последния случай нисък) е някой от тези показатели, толкова повече ще пада стабилността ви.

Добър начин да елиминирате негативното влияние на подчинените от вас народи е не да анексирате някоя превзета от вас държава, а да я направите колония. Така ще получавате всички ресурсни и индустриални качества на превзетите региони, но стабилността в колонията винаги е 100%, с изключение на случаят, в който цялата територия на метрополията ви е под чужд контрол. Тогава вече ще имате да се справяте с бунтовнически сили. Имайте предвид обаче, че човешкият ресурс от колониите е доста по-малък от този на анексираните територии, така че го използвайте само, когато сте си осигурили достатъчно работна ръка.

Споменах ви за популярността на партията ви, което ни води до различните идеологии. В играта те са четири и представляват основните правителствени форми от онова време – демократи (да кажем САЩ), авторитаристи (България), комунисти (СССР) и фашисти (Германия). Всяка от тези идеологии притежава определен процент подкрепа от гражданите в дадена държава. Ако подкрепата на управляващите падне твърде много, то е възможно най-силната от опозиционните партии да започне революция. Да кажем, че играете с Германия, но играта ви не върви много добре. Губите подкрепа, във война сте и губите пари. Демократите са с повече привърженици от вас и можете да очаквате, че някоя от вашите провинции ще се отцепи и ще започне открита война срещу вас, под името Демократична Германия.

Как да се спасим от тези революции (принципът на бунтовете е същият, но тогава се вдига някоя националност различна от вашата, в район, в който е доминантна)? Има два варианта – единият е с действията си в управлението да натрупате подкрепа, а другият – пропаганда. Не мога точно да дефинирам начина, по който действа автоматичното печелене на подкрепа, но ако държите нивото на безработица ниско, ъпгрейдвате градовете и ресурсните си находища подкрепата ви е гарантирана. Що се касае до пропагандата, тя е средство за вдигане на подкрепата ви с един или два пункта, но уловката е, че нямате 100% гаранция за успех. Разбира се можете да пускате множество пропагандни задачи на подопечните си, при което няма начин да не успеете поне в част от тях.

Дипломацията

Дипломатическите отношения са неразривна част от управлението на дадена държава. Сами ще спечелите трудно, но можете да си осигурявате съюзници, или пък да превръщате превзетите държави в сателити. Последните ще са изцяло подчинени на вас и ще превземат територии извън националните им във ваше име.

Дипломатическите ви отношения зависят от нагласата на другите държави към вас. Тя се влияе от два фактора – политическата ви система (фашист трудно би харесал комунист например) и агресивността ви. Колкото повече държави нападат без причина, толкова повече е шанса някой да ви се издразни прекалено и да ви обяви война.

Агресивността обаче може и да е положителна за вас, стига да действате агресивно към враг на някой близък. Нека използваме отново Германия за пример – ако нападнете и превземете Данциг, Люксембург, Полша, Чехословакия и Унгария е доста вероятно някой измежду СССР, Франция или Великобритания да ви обяви война, но Италия да ви хареса и да ви предложи съюз.

Като част от дипломатическата игра ще добавя и възможността да крадете технологии от други държави, да финансирате опозицията в тях или да саботирате техния град или регион. Важно е обаче да сте внимателни – ако ви хванат отношенията ви с дадената държава ще спаднат рязко и като нищо може да се стигне до война.

Войната

И като заговорихме за война, нека най-после да достигнем и до тази част от геймплея на МН2. Войната е в основата на всичко, което ще правите. Половината от технологиите в играта касаят армията ви, а военната ви сила определя до каква степен ще можете да станете обект на агресия от друга държава. Концентрирайте се твърде много върху икономическото си развитие и някой ваш съсед може да реши, че вашите територии ще стоят по-добре ако ги контролира той. И нека ви дам един конкретен пример – при една моя игра с Германия бях забавил развитието на военните си части, в резултат на което Полша обяви война и Берлин падна сравнително бързо, а последвалите военни действия бяха дълги и изтощителни.

И сега към практическата част. Армиите, които ще са на ваше разположение са съставени от дивизии, всяка от които притежава определен брой защитни и атакуващи точки, които ще бъдат ползвани в зависимост от това дали напада или защитава. Има три вида сухопътни войски – пехота, бронетанкови части и артилерия, всеки от които има подвидове. Пехотата се дели на стандартна, механизирана (по-голяма скорост на движение на ход), инженерни части (без

наказания при преминаване на реки), планински части(без наказания при битки в планински региони) и морска пехота (без наказания при морски десанти). Бронетанковите части варират, според технологичното ви развитие. В началото ще имате достъп само до ранен модел танкове, но след това постепенно ще отворите и развиете леки, средни и тежки танкове, за да достигнете до основните бойни танкове Mk.2 и Супертежките танкове. Артилерията също е разнородна. Ще можете да използвате ранната теглена от коне артилерия, през тежката и лека артилерия, до мобилна или ракетна такава.

Военно-въздушните сили се делят на две големи категории – флотски (могат да бъдат базирани на самолетоносачи) и обикновени. Флотските са няколко вида изстребители и бомбардировачи, като всички те са лимитирани до витлови модели. Наземните обаче са доста разнообразни. Ще имате на разположение биплани, целелини, витлови изстребители и бомбардировачи, стратегически бомбардировачи и няколко вида реактивни изстребители и бомбардировачи. Флотата също е разнородна. В пристанищните си градове ще можете да строите различни видове подводници, корвети, тежки бойни кораби, самолетоносачи, транспортни кораби за пехотата ви...

Всички тези единици можете да групирате по ваше усмотрение, като единственият невъзможен вариант е групирането на подводници с друг вид плавателни средства.

Войната се води на световната карта, като всички държави са разделени на региони. Колко региона може да превземете за ход зависи от присъствието на военни части на противника, тяхната сила, както и доставките на петрол до вашите (мобилни) части и тяхната възможност да изминават дадено разстояние за ход. Ако окомплектовате изцяло мобилна армия (механизирани пехотни части, танкове и мобилна артилерия) можете да напредвате доста по-бързо, отколкото стандартната ви армия.

Мултиплейър режима

Какво би била една игра без възможността да я споделите с приятели? МН2 ви дава възможността да играете в мрежов режим с неограничен (аз поне не съм срещал лимити) брой

хора, всеки с избрана от него държава. Възможностите са безгранични и нито една игра не си прилича с предишната. Горещо ви препоръчвам да опитате мултиплейъра на МН2! Тук отново ще споделя личен опит като пример – бил съм участник в игри, продължаващи до 10 часа, без никой от участниците да е в състояние да отплепи поглед от монитора...

Финални думи – плюсове и минуси

Като за финал мога да кажа (и ще се опитам да съм максимално безпристрастен), че МН2 е една добра игра, която горещо препоръчвам на тези от вас, които се наслаждават на стратегическите игри и на това да планират действията си далеч в бъдещето.

Геймплеят не е особено сложен и е доста увлекателен. Музикалният фон не впечатлява с никакви особени качества, но и не дразни. От графиката не очаквайте чудеса, но за целта на играта върши добра работа.

Единственият по-сериозен проблем е, че МН2 изисква не малко от вашата машина и с напредването на играта изчисляването на ходовете и тяхното приключване отнема повече време. В този ред на мисли обаче е редно да спомена, че това зависи от броя държави на картата – колкото са повече, толкова по-дълго ще „мисли“ играта. Ето защо се ограничавайте до създаването на сателити само, когато е нужно и са достатъчно големи. Изчисленията също така са доста по-бързи в мултиплейър режим, когато повече от една машина участват в изчислението на ходовете.

Веселин Матов

Списание на Клуб „Военна история”

София, 2012 г.

Отговорен редактор: **Александър Стоянов**

Оформление и дизайн: **Петьо Георгиев**

Ако искате да се свържете с нас, можете да го направите на:

e-mail: klubvoennaistoria@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/hystoryofwars>

Официален сайт: <http://historyofwars.wordpress.com/>